

2020

ARCHEOLOGIENOTA

Ronsestraat te Brakel (Oost-Vlaanderen)

ADEDE Archeologisch Rapport 570

Boris Horemans

ADEDE ARCHEOLOGISCH RAPPORT 570

Archeologienota Ronsesestraat te Brakel (Oost-Vlaanderen).

BORIS HOREMANS

Colofon

Uitgever	ADEDE bvba
Jaar van uitgave	2020
Plaats van uitgave	Gent
Redactie	Sebastien Van Wetter
ISSN	2033-6810

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van ADEDE bvba. ADEDE bvba is niet aansprakelijk voor eventuele schade voortvloeiend uit diens adviezen.

Inhoudsopgave

1	Administratieve fiche	- 5 -
2	Bureauonderzoek	- 10 -
2.1	Archeologische voorkennis	- 10 -
2.2	Aanleiding van het onderzoek.....	- 10 -
2.3	Doel van het onderzoek	- 10 -
2.4	Huidige situatie projectgebied	- 11 -
2.5	Beschrijving geplande werken.....	- 11 -
2.6	Randvoorwaarden	- 11 -
2.7	Werkwijze	- 11 -
3	Assessmentrapport.....	- 23 -
3.1	Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied.....	- 23 -
3.2	Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied	- 26 -
3.2.1	Tertiair geologisch	- 26 -
3.2.2	Quartaire geologisch	- 28 -
3.2.3	Bodem	- 29 -
3.2.3.1	Bodemtypekaart.....	- 29 -
3.2.3.2	Potentiële bodemerosie	- 30 -
3.2.3.3	Erosiegevoeligheid.....	- 30 -
3.2.3.4	Landgebruik	- 31 -
3.2.3.5	Gewestplan.....	- 32 -
3.3	Historische situering van het onderzoeksgebied	- 34 -
3.3.1	Algemene historische situering	- 34 -
3.3.2	Historisch kaartmateriaal	- 36 -
3.3.2.1	Kaart van Fricx (1704-1712/1727)	- 36 -
3.3.2.2	Kaart van Villaret (1745-1748)	- 38 -
3.3.2.3	Kaart van Ferraris (1771 – 1778)	- 39 -
3.3.2.4	Atlas der Buurtwegen (1840)	- 41 -
3.3.2.5	Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)	- 42 -
3.3.2.6	Kaart van Popp (1842 – 1879)	- 43 -
3.3.1	Luchtfoto 1971	- 45 -
3.3.2	Luchtfoto 1979-1990	- 45 -

3.3.3	Luchtfoto 2018	- 46 -
3.4	Archeologische situering van het projectgebied.....	- 47 -
3.4.1	Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving.....	- 47 -
3.4.2	CAI Indicatoren	- 48 -
4	Besluit	- 51 -
5	Bibliografie.....	- 53 -
6	Lijst van figuren	- 55 -

1 Administratieve fiche

Projectcode	2020E270
Site	Brakel Ronsesestraat
Kadaster	BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0476 / B3 BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0476 / E3 BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0476 / D3 BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0486 / T BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0486 / B2 BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0486 / X BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0487 / N BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0487 / B3 BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0488 / M BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0488 / P BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0488 / R BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0488 / S BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0488 / T BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0490 / S BRAKEL / 1 AFD / NEDERBRAKEL / C / 0490 / T
Projectsigle ADEDE	BRA-RON
Ligging	Ronsesestraat 26-30, 9660 Brakel
Soort onderzoek	Bureauonderzoek
Aard van de vervolgw werken	Nieuwbouwproject
Uitvoerder	ADEDE bvba
Erkenningsnummer ADEDE bvba	2015/00058
Erkend archeoloog	Simon Claeys 2017/00184
Tijdelijke bewaarplaats archief	ADEDE bvba
Bibliografische referentie	Boris Horemans, 2020, Archeologienota Ronsesestraat te Brakel (Oost-Vlaanderen), ADEDE Archeologisch Rapport 570, Gent.
Grootte projectgebied	12.944m ²
Periode uitvoering	Mei 2020
Thermen thesaurus Onroerend Erfgoed	Archeologienota, Bureauonderzoek

Brakel, Ronsesestraat

14-05-2020	Topografische Kaart
Lambert 72	Aangemaakt m.b.h. QGIS
Geopunt Vlaanderen	

Legende

 Projectgebied

100 200 300 m

Brakel, Ronsesestraat	
14-05-2020	Luchtfoto 2018
Lambert 72	Aangemaakt m.b.h. QGIS
Geopunt Vlaanderen	

Legende

 Projectgebied

40

80

120 m

Brakel, Ronsesestraat	
14-05-2020	GRB
Lambert 72	Aangemaakt m.b.h. QGIS
Geopunt Vlaanderen	

Legende

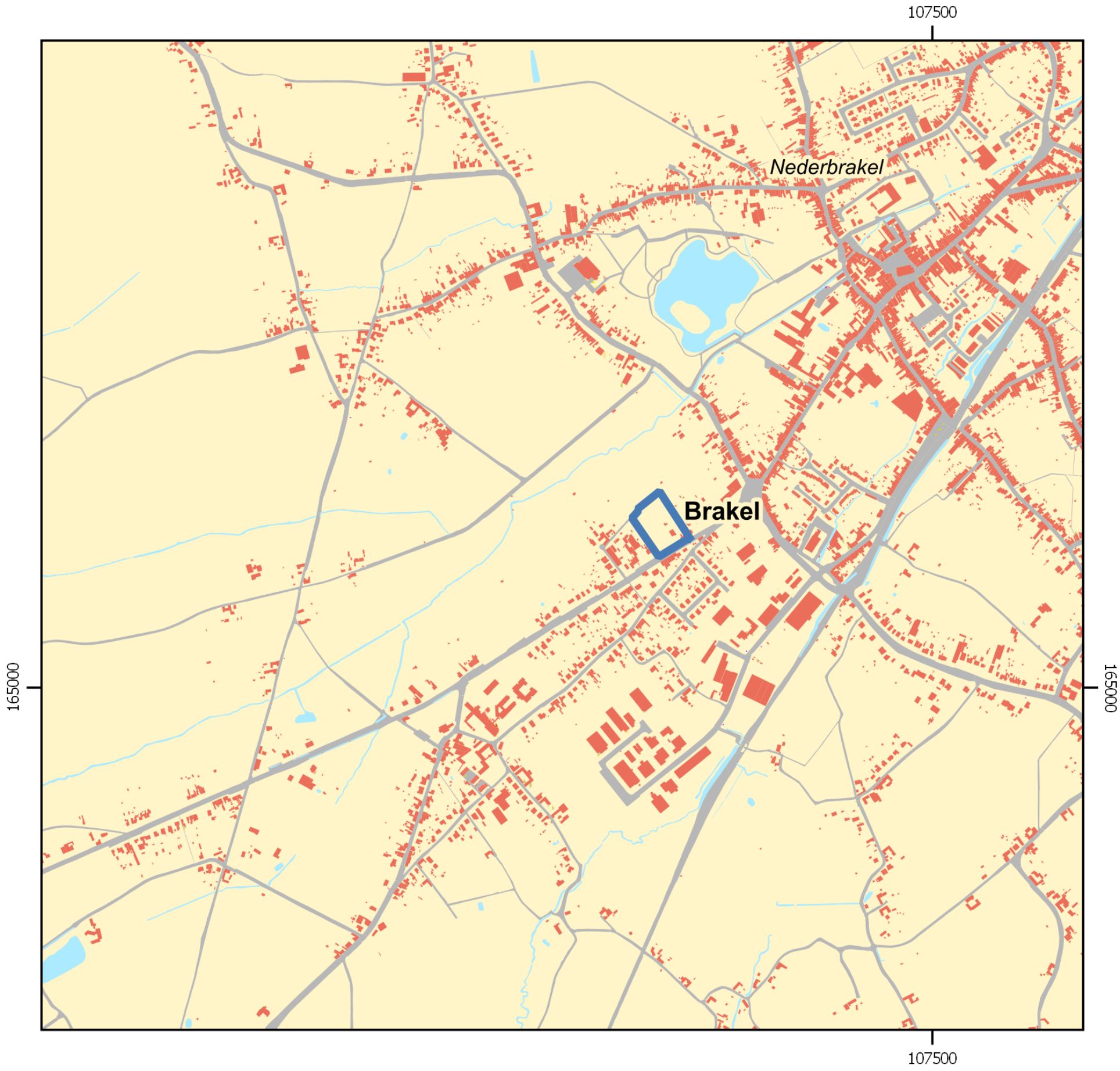
 Projectgebied

270

540

810 m

Brakel, Ronsesestraat	
14-05-2020	Gekende verstoorde zones
Lambert 72	Aangemaakt m.b.h. QGIS
Geopunt Vlaanderen	

Legende

 Verstoorde zones

20 40 60 m

2 Bureauonderzoek

2.1 Archeologische voorkennis

Binnen het projectgebied werd voorafgaand nog geen archeologisch onderzoek verricht. In de onmiddellijke omgeving heeft reeds archeologisch vooronderzoek en onderzoek plaatsgevonden. Dit wordt toegelicht in het assessmentrapport.

2.2 Aanleiding van het onderzoek

De archeologienota werd opgemaakt naar aanleiding van een geplande omgevingsvergunningsaanvraag voor een stedenbouwkundige handeling waarbij de totale oppervlakte van de ingreep in de bodem 1000m² of meer beslaat en de totale oppervlakte van de kadastrale percelen waarop de aanvraag betrekking heeft 3000m² of meer bedraagt. De initiatiefnemer is daarom verplicht een bekrachtigde archeologienota toe te voegen aan de vergunningsaanvraag.

2.3 Doel van het onderzoek

Deze archeologische nota heeft tot doel om door middel van de bestaande archeologische, geografische, geologische, en historische bronnen de mogelijkheid tot het aantreffen van archeologisch waardevolle sites binnen het projectgebied te onderzoeken. Aan de hand van de verzamelde informatie wordt vervolgens een programma van maatregelen opgesteld met het doel de archeologische kennis te bewaren voor de volgende generaties.

Volgende onderzoeksvragen worden in deze archeologienota behandeld:

- Welke aanwijzingen bevatten de bestaande bronnen over het archeologisch potentieel van het onderzoeksgebied?
- Zijn er archeologische sites met relevante cultuurhistorische waarde gekend op of in de omgeving van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde het historisch landgebruik van het onderzoeksgebied?
- Hoe evolueerde de historische bebouwing van het onderzoeksgebied?
- Wat is de potentiële impact van de geplande werken op het cultuurhistorisch en archeologisch erfgoed?

2.4 Huidige situatie projectgebied

Het grootste gedeelte van het projectgebied (westelijke deel en het noordoostelijke deel) worden momenteel gebruikt als akkerland. In het zuidoostelijke deel van het projectgebied is bebouwing waarneembaar. Het gaat hierbij om een vrijstaande woning met achterin gelegen tuinhuis. Daarnaast zijn er nog twee woonhuizen (rijhuizen) tegen de Ronsesestraat. Het betreft een halfopen bebouwing en een gesloten bebouwing. Deze laatste sluit aan op een woonhuis op het aangrenzende perceel.

2.5 Beschrijving geplande werken

De werken behelzen het afbreken van de bestaande bebouwing op het projectgebied en het bouwen van een appartementencomplex, *'The Vineyard'*, met een grondoppervlak van zo'n 1275 m² met ondergrondse parkeergarage met ruimte voor 39 wagens en een fietsenstalling. De parkeergarage is te bereiken via een centraal gelegen inrijlaan. De geplande bodemingrepen voor de ondergrondse parkeergarage bedragen ongeveer 3,5 tot 4 meter onder het bestaande maaiveld. Achter het gebouw wordt de aanleg van een verharde ontmoetingsplaats voorzien met een totale oppervlakte van zo'n 350 m², alsook de aanleg van een wijngaard, die ongeveer de helft van het terrein zal beslaan met een oppervlakte van ongeveer 6750 m².

2.6 Randvoorwaarden

De opdrachtgever wenst zich in deze fase eerst te verzekeren van de principiële haalbaarheid van het project. Daarom wordt deze archeologienota opgesteld via uitgesteld traject.

2.7 Werkwijze

Dit bureauonderzoek heeft tot doel de aanwezigheid en de bewaringstoestand van de archeologische resten binnen het projectgebied in te schatten, alsook de impact van de geplande werken op het aanwezige archeologische erfgoed. Op basis van de verworven kennis kunnen concrete aanbevelingen geformuleerd worden voor een eventuele verder prospectie-/opgravingsstrategie. De archeologische verwachting van het projectgebied wordt gebaseerd op gekende geologische, landschappelijke, archeologische, historische en geografische bronnen. Hiervoor wordt beroep gedaan op gekende literatuur, de Centraal Archeologische Inventaris, het Geoportaal van Onroerend Erfgoed en de Databank Ondergrond Vlaanderen. Dit alles wordt vervolgens samengelegd met topografische kaarten, recente luchtfoto's, kadasterkaarten en plannen van de gekende/geplande toestand.

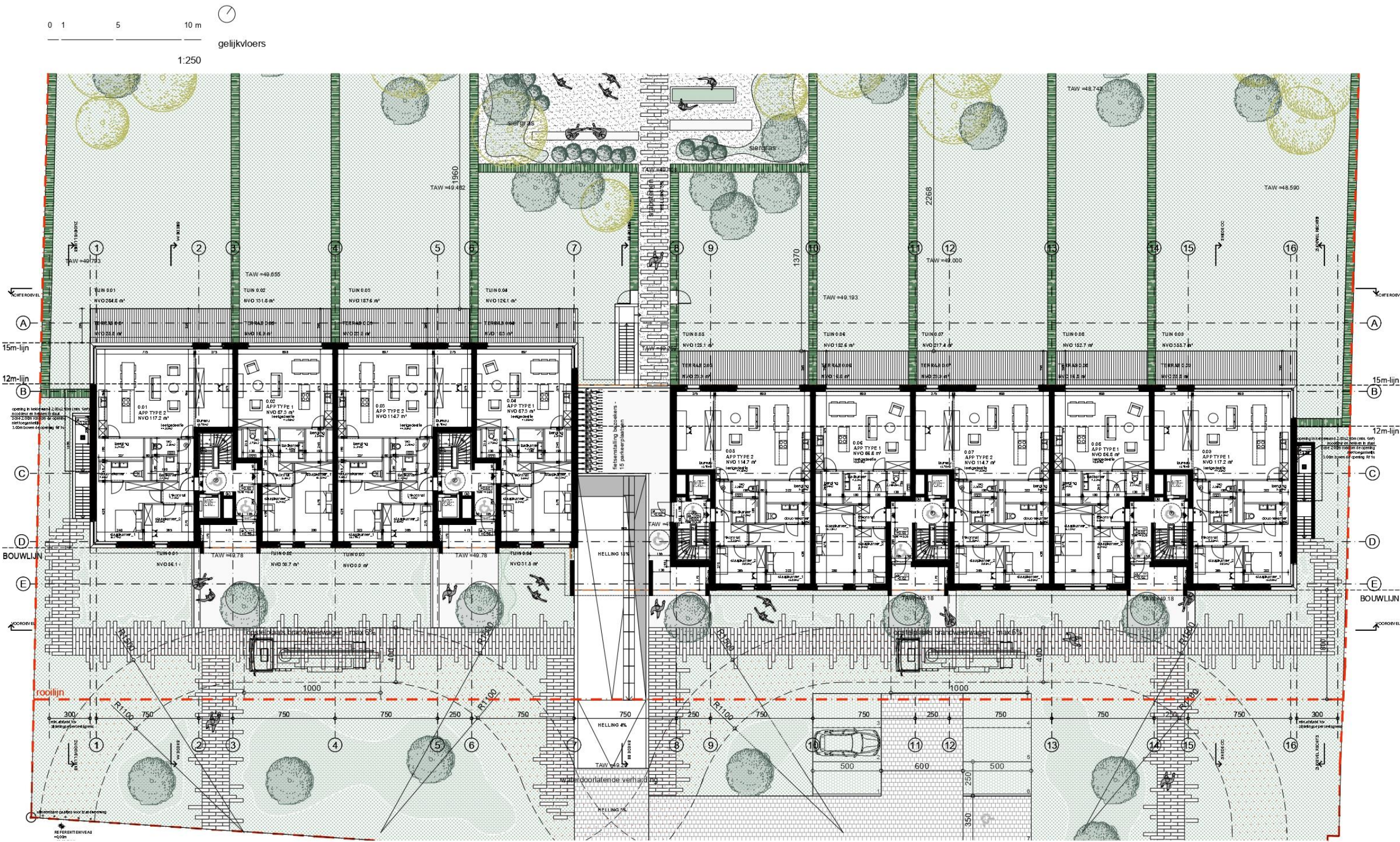
Overzicht geconsulteerde kaarten:

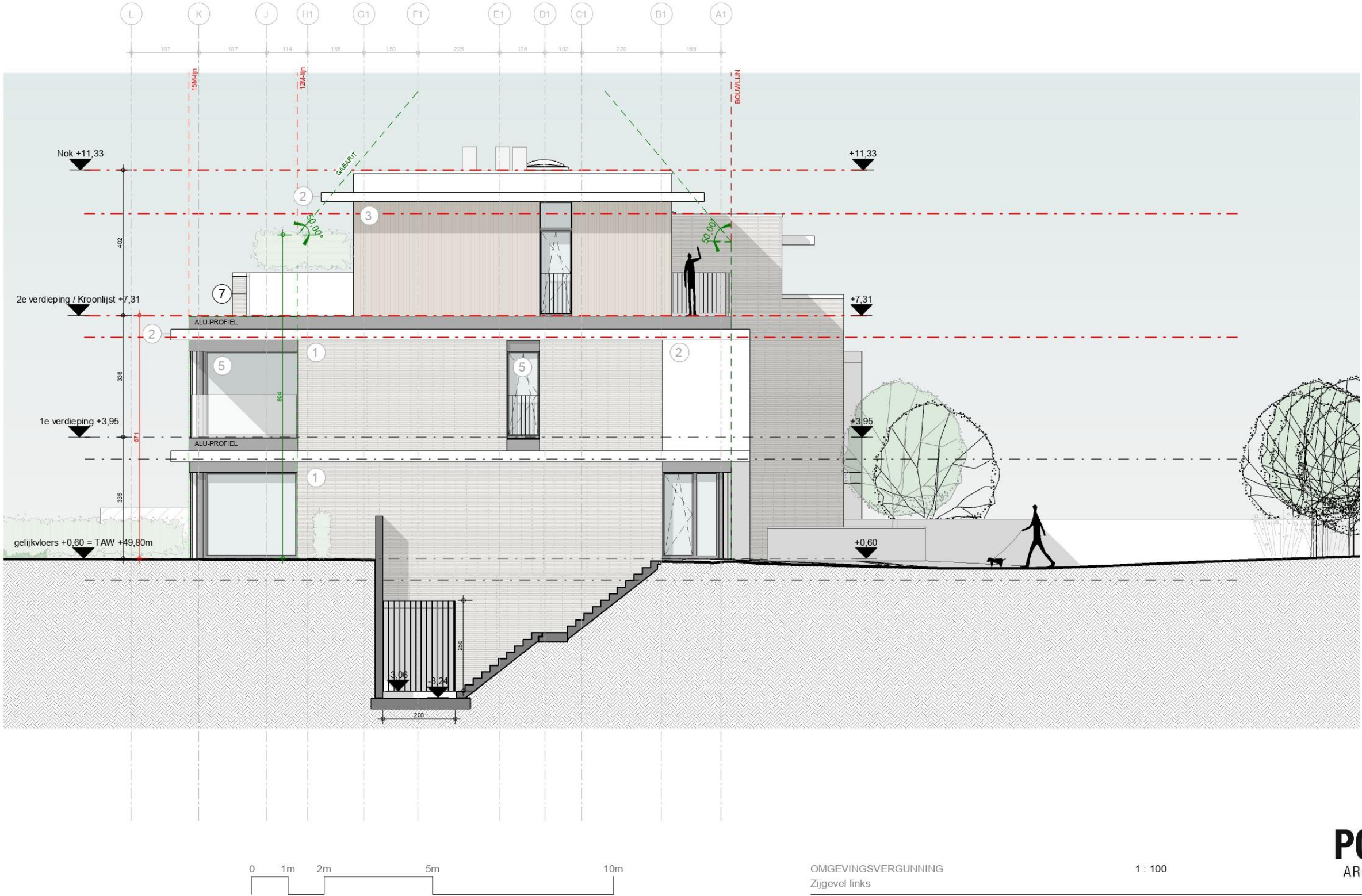
- Onderzoeksgebied:
 - Inplantingsplan huidige toestand
 - Inplantingsplan geplande toestand
 - Doorsnede bestaande toestand
 - Doorsnede nieuwe toestand
- Geografische/geo (morfo)logische en bodemkundige situering:
 - Topografische kaart
 - Orthofoto
 - Kadasterkaart
 - Digitaal Hoogtemodel Vlaanderen II
 - Tertiair geologische kaart
 - Quartair geologische kaart
 - Bodemtypekaart
 - Potentiële bodemerosiekaart
 - Erosiegevoeligheidskaart
 - Bodemgebruiksbestand
 - Gewestplan
- Historische situering:
 - Kaart van Fricx, 1704-1712/1727
 - Kaart van Villaret, 1745-1748
 - Kaart van Ferraris, 1777
 - Atlas der Buurtwegen, 1840
 - Kaart van Vandermaelen, 1846-1854
 - Kaart van Popp, 1842-1879
 - Luchtfoto's
- Archeologische situering:
 - Geoportaal Centraal Archeologische Inventaris
 - Inventaris Onroerend Erfgoed

OMGEVINGSVERGUNNING
Zijgevel links

1 : 100

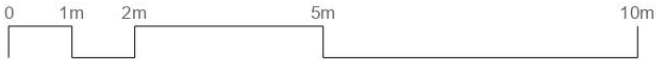
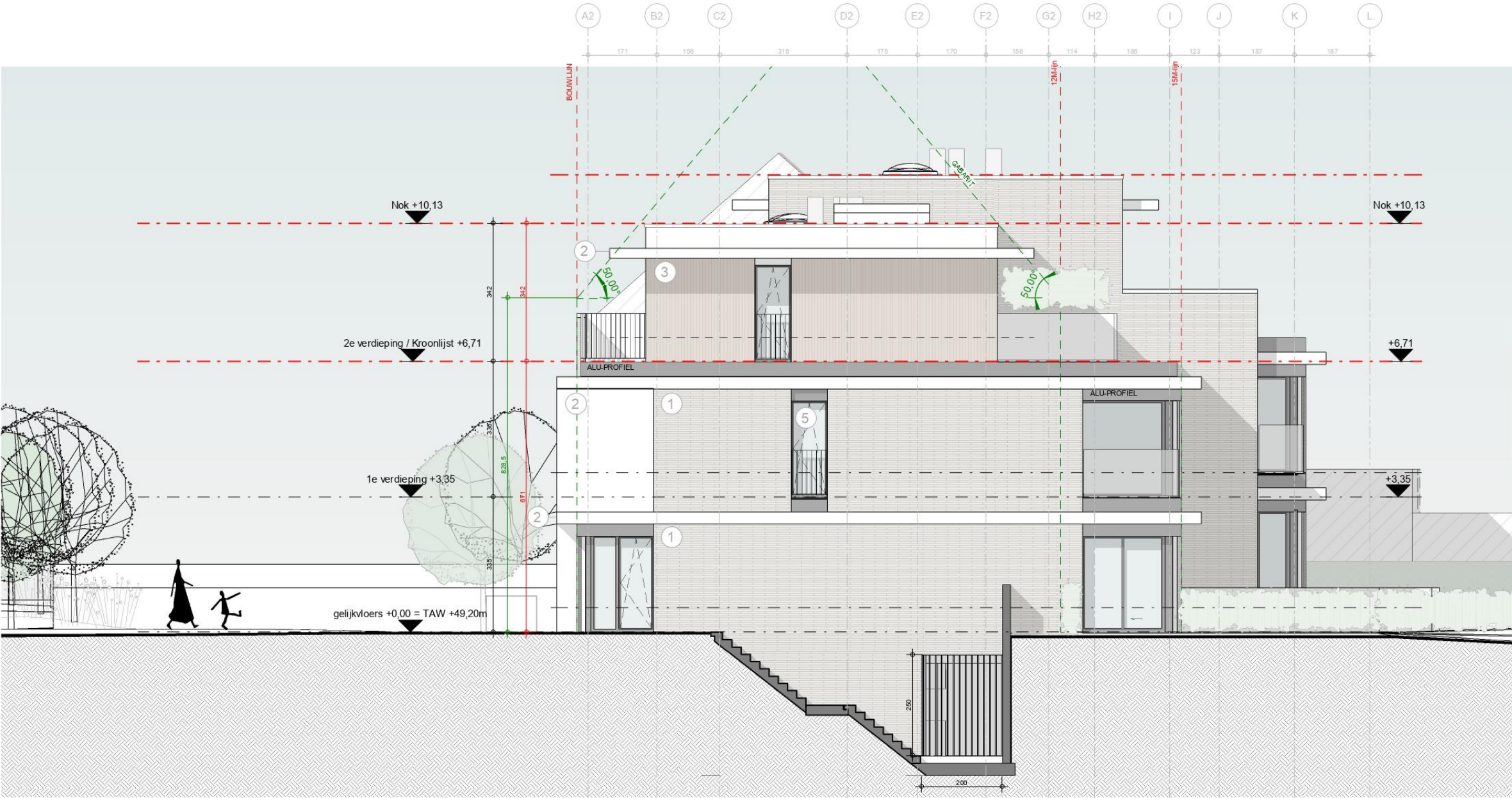
POLO.
ARCHITECTS

DOSSIER
ROB 19

DATUM
29.5.2020

PLAN
BA_ROB19_G_N_4

INDEX
-

OMGEVINGSVERGUNNING
Zijgevel rechts

1 : 100

POLO.
ARCHITECTS

DOSSIER

DATUM

PLAN

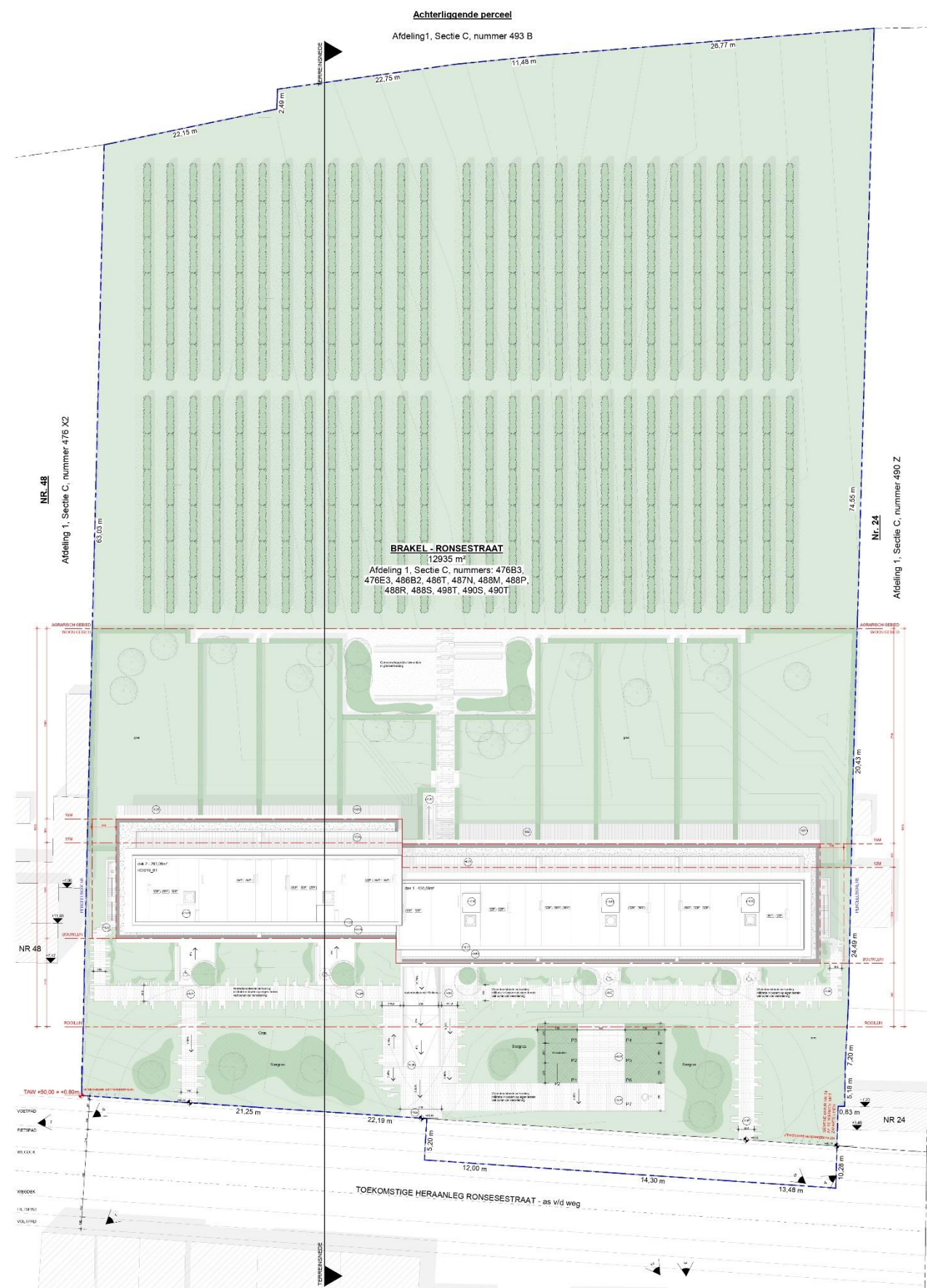
INDEX

ROB 19

29.5.2020

BA_ROB19_G_N_3

-

Brakel, Ronsesestraat	
14-05-2020	Inplantingsplan
Lambert 72	Aangemaakt m.b.h. QGIS
Geopunt Vlaanderen	

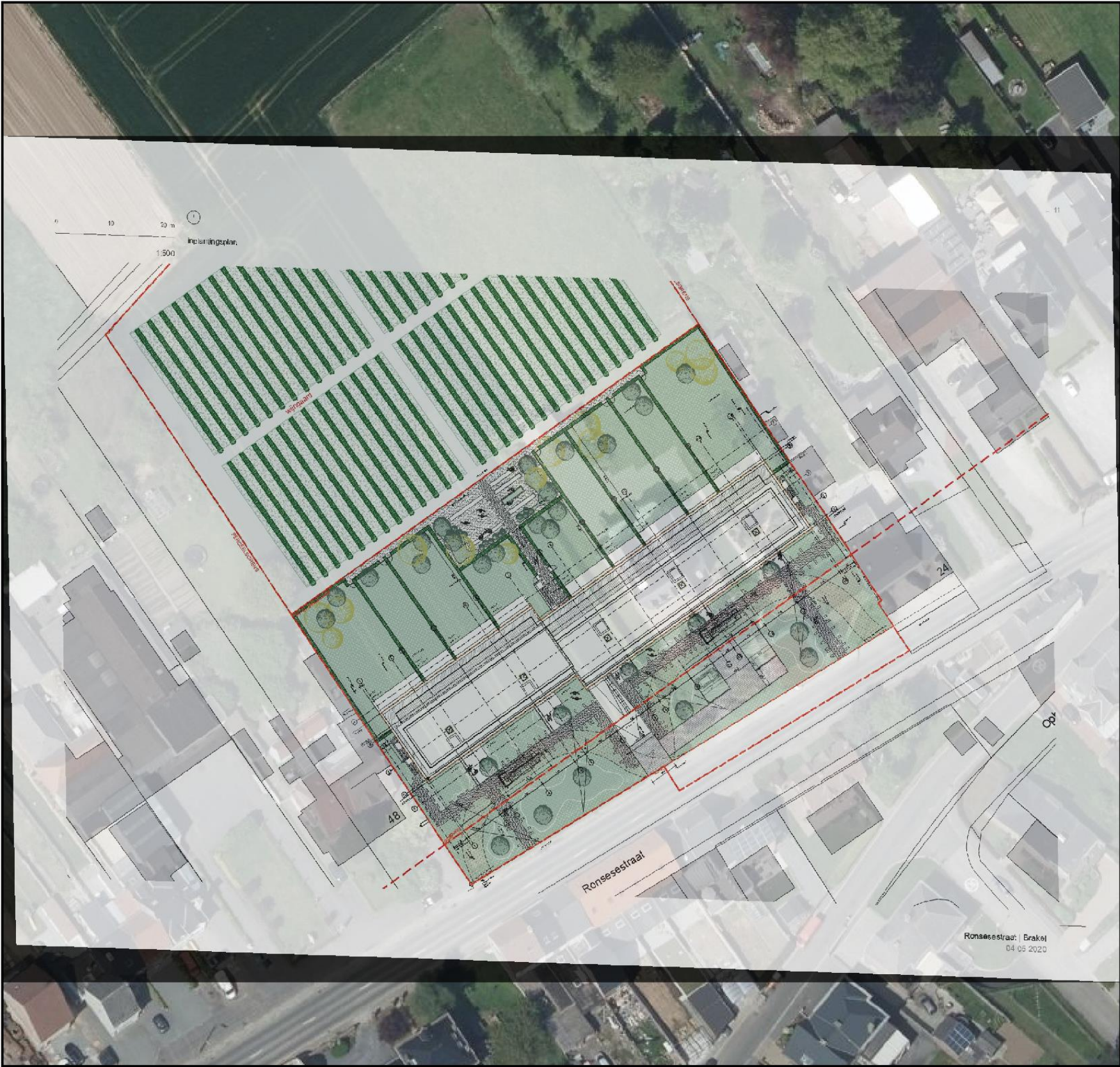
Legende

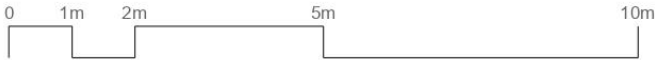
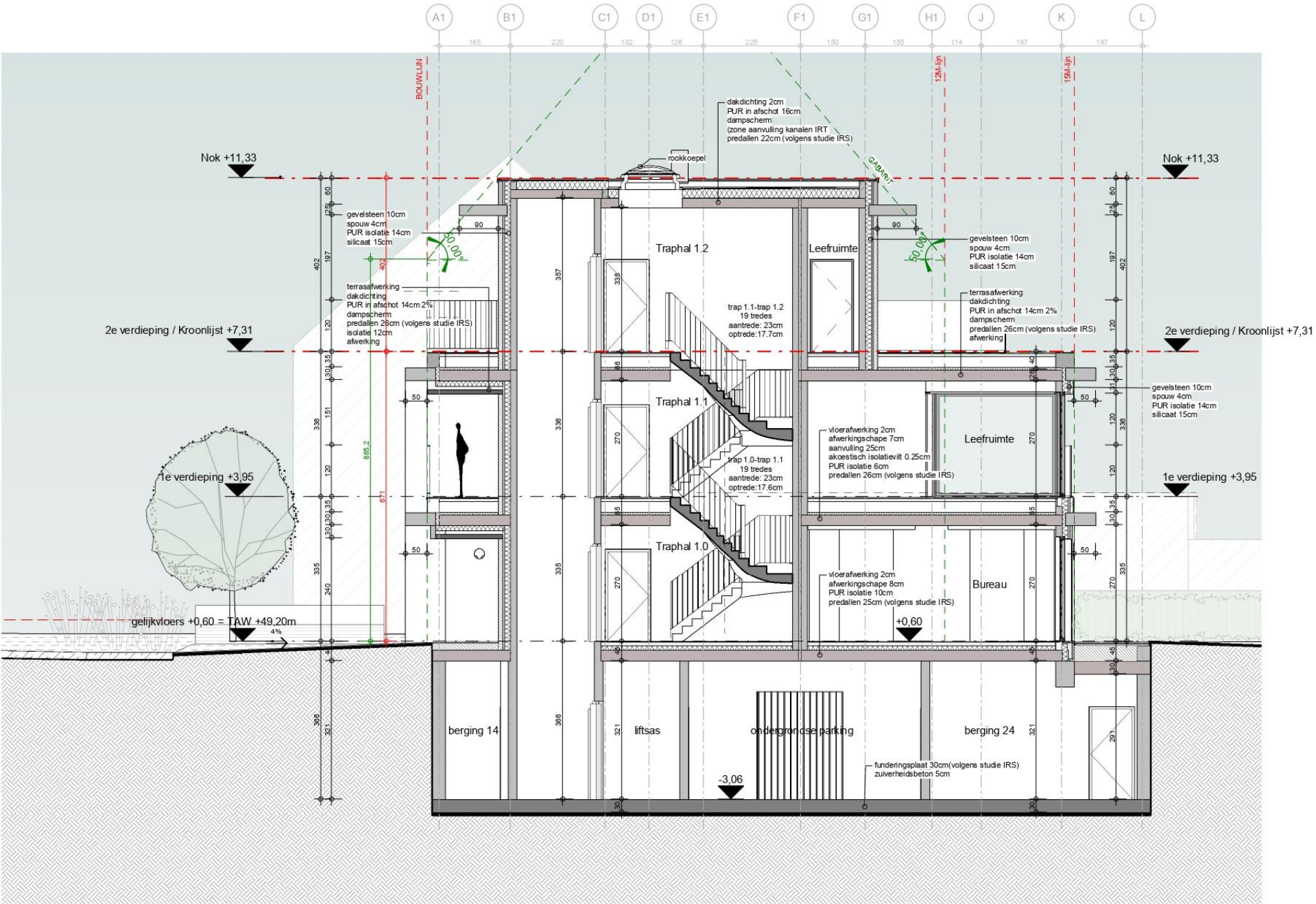
 Projectgebied

20 40 60 m

OMGEVINGSVERGUNNING
Doorsnede AA

1 : 100

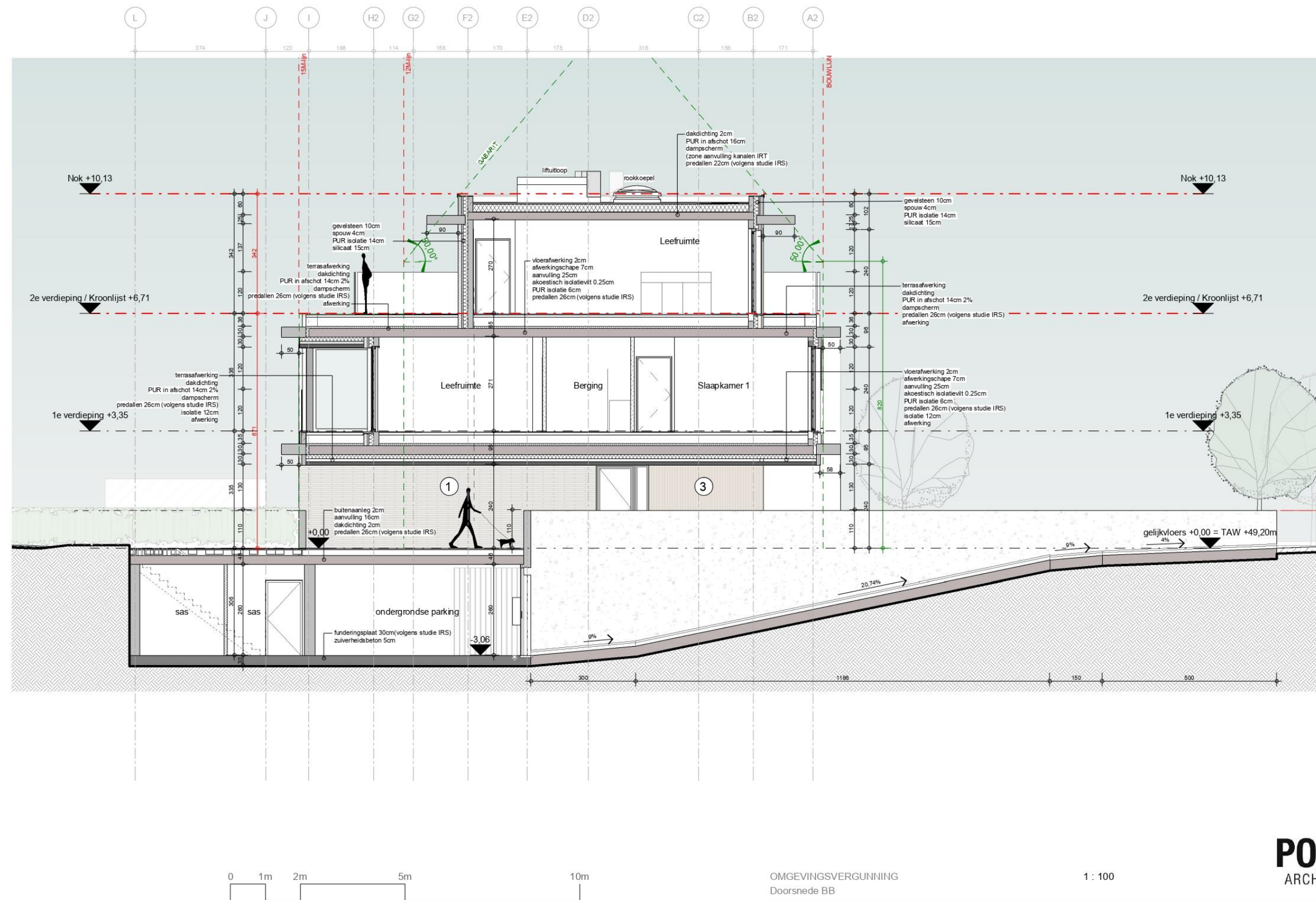
DOSSIER
ROB 19

DATUM
29.5.2020

PLAN
BA_ROB19_S_N_1

INDEX

POLO.
ARCHITECTS

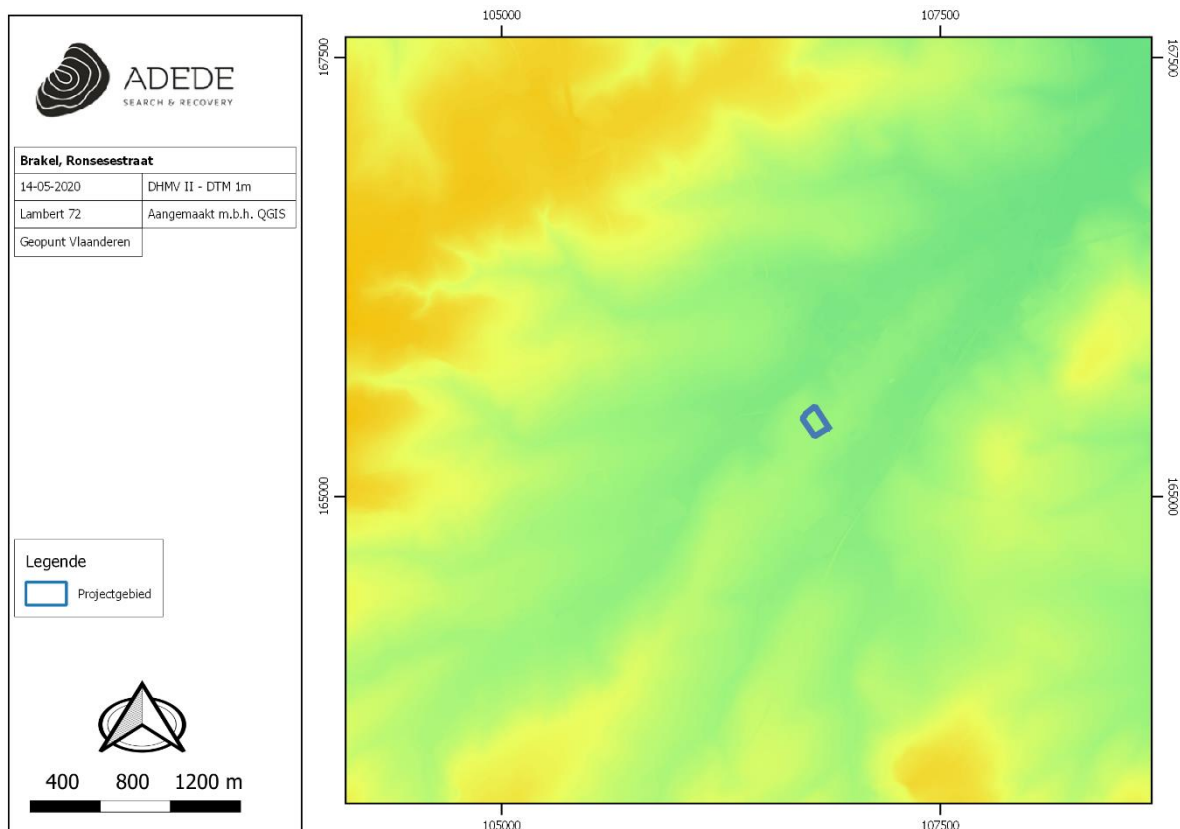

3 Assessmentrapport

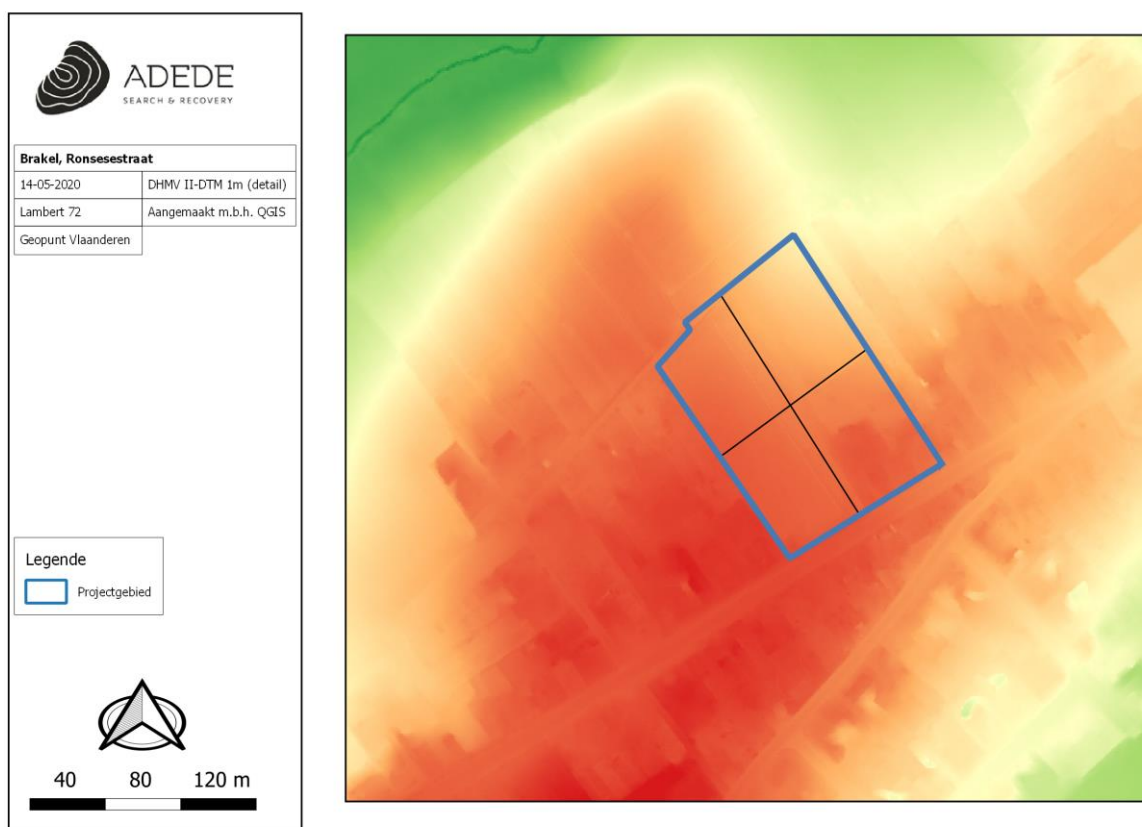
3.1 Landschappelijke situering van het onderzoeksgebied

Het projectgebied is gelegen in de gemeente Brakel, op ongeveer gelijke afstand van de deelgemeente Opbrakel en Nederbrakel. Brakel is gelegen in een heuvelachtige en bosrijke regio binnen de Vlaamse Ardennen. Typerend voor deze streek zijn de diep ingesneden beekvalleien, open kouters op de hoge leemruggen en de lagere stroken, gevormd door depressies. In de nabijgelegen bossen ontspringen verschillende beken, die zich doorheen Opbrakel een weg banen naar de lagergelegen delen om nabij Nederbrakel de Zwalmbeek te vormen, die de streek haar naam geeft.¹ Het projectgebied ligt ingesloten door hogere heuvels ten zuiden, die zich als natuurlijk barrière lijken uit te strekken langs de taalgrens. Het projectgebied is gelegen op een gemiddelde hoogte van 49 meter ten opzichte van de Tweede Algemene Waterpassing (TAW). De maximale hoogte van het terrein bedraagt 50 meter TAW en het laagte punt bevindt zich op 47,7 meter TAW. Wanneer we het verloop van het reliëf beschouwen van het noordwesten naar het zuidoosten, vinden we eerst een depressie tot op 58,5 TAW, waar momenteel de Dorenbosbeek stroomt. Vervolgens stijgt het reliëf op een afstand van 140 meter van 48 meter TAW naar 50 meter TAW. Wanneer we het reliëfverloop van zuidwest naar noordoost beschouwen, merken we voor het noorden van het projectgebied een daling van 50 meter TAW tot 47,7 meter TAW naar het oosten, over een afstand van 120 meter. Het laagste gedeelte van het projectgebied bevindt zich in de noordoostelijke hoek.

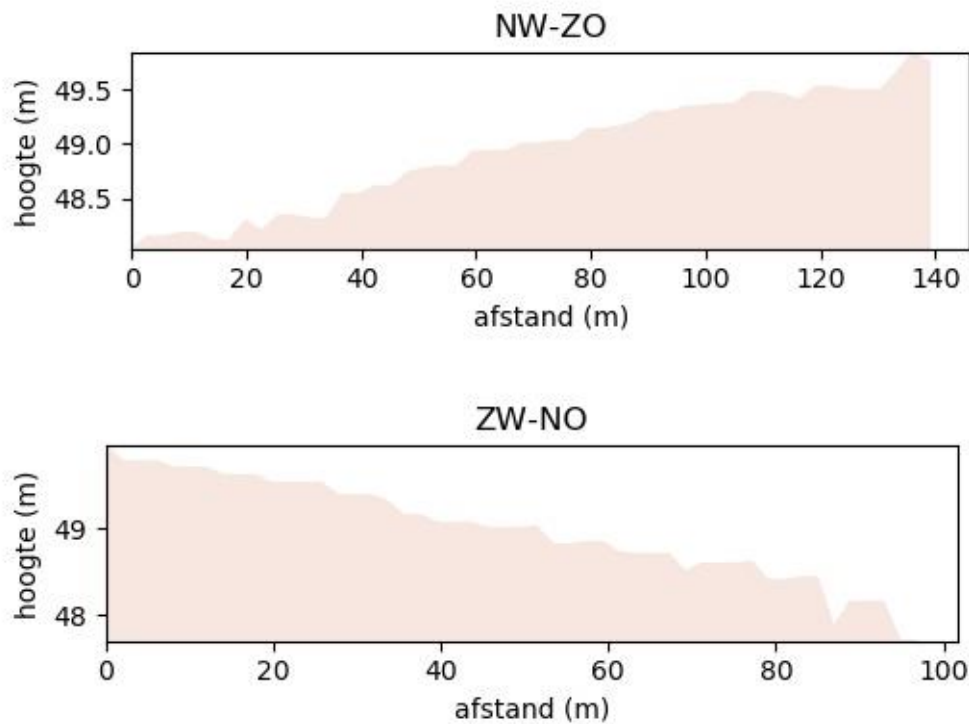
¹ Inventaris Onroerend Erfgoed, *Opbrakel (Brakel)*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14349> [geraadpleegd op 07-05-2020].

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.

Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).

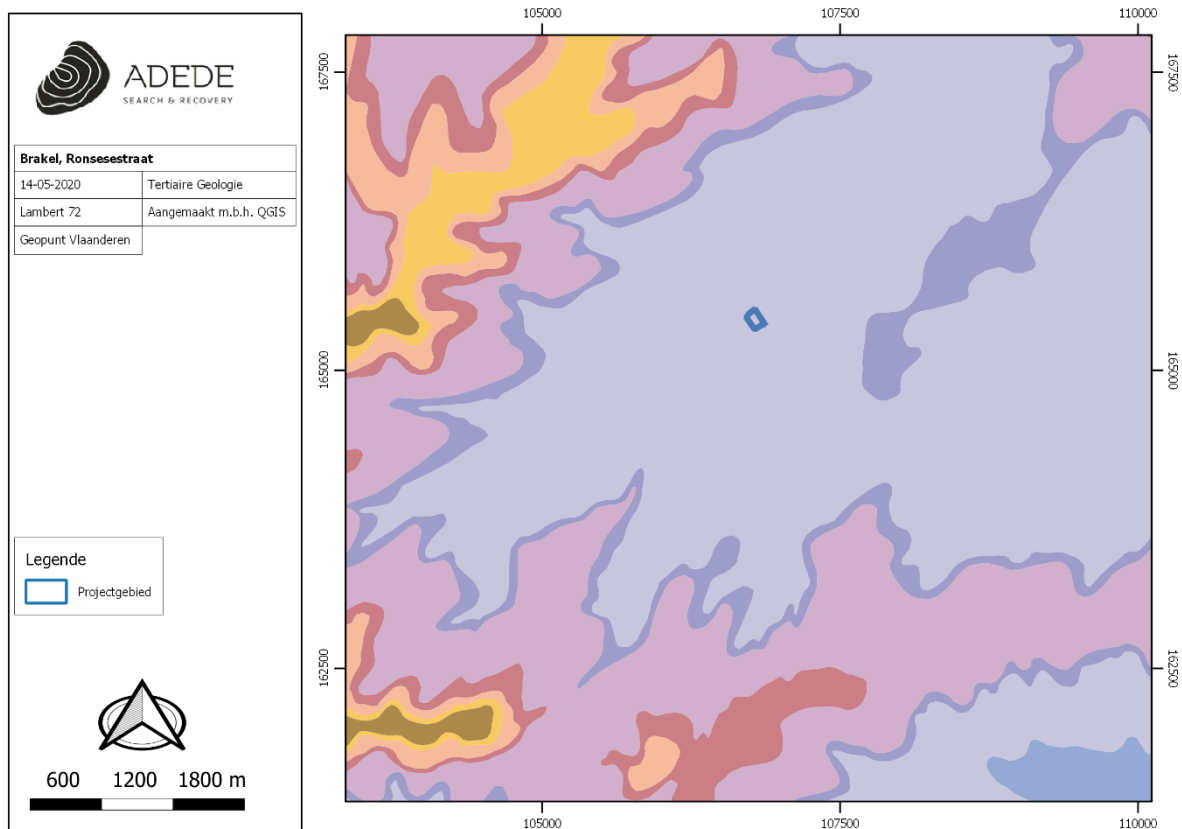

Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.

3.2 Geo(morfo)logische en bodemkundige situering van het onderzoeksgebied

3.2.1 Tertiair geologisch

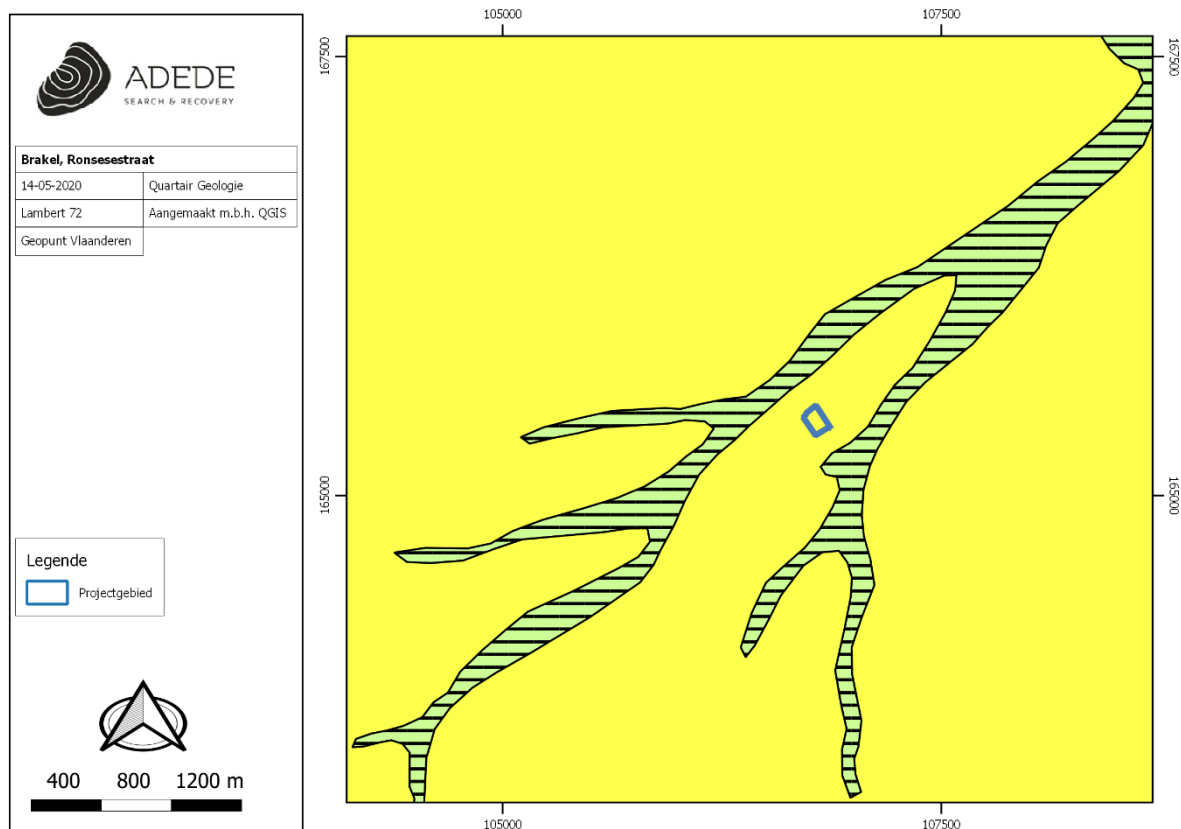
De Tertiair geologische kaart (1:50.000) geeft de lithologie van de afzettingen onder de Quartaire afzettingen weer. Op de Tertiair-geologische kaart ligt het projectgebied in de zone met de aanduiding Formatie van Kortrijk. Deze formatie bestaat uit mariene kleilagen, afkomstig uit het Ypresiaan (vroege Eoceen). Deze grijze kleilagen kunnen zowel zandig als lemig zijn. Vier verschillende leden zijn te onderscheiden binnen de formatie van Kortrijk, te weten de klei van Mont Héribu, de klei van Orchies, de klei van Moen en de klei van Aalbeke. Het projectgebied valt daarbij onder het lid van Moen.

Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.

3.2.2 Quartair geologisch

De bodemlagen uit het Quartair vertegenwoordigen de meest recente geologische periode binnen het bestaan van de aarde (2,6 miljoen jaar).² De Quartair-geologische profieltypekaart (1:200.000) geeft aan dat in het plangebied geen Holocene en/of Tardiglaciale fluviatiele afzettingen bovenop de pleistocene sequentie aanwezig zijn. De afzettingen in het studiegebied behoren tot het type 2. Het gaat daarbij om Eolische afzettingen (flpw), zand tot silt, van het Weichseliaan (laat-pleistoceen of vroeg-Holoceen). In de zuidelijker gelegen delen van Vlaanderen bestaan deze afzettingen voornamelijk uit silt (Loess). In de meer noordelijke en centrale delen van Vlaanderen, waarbinnen ook het projectgebied zich bevindt, bestaan deze afzettingen eerder uit zand tot zandleem. Daarnaast zijn er ook hellingsafzettingen van het Quartair.³

Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.

² B. Pillans & P. Gibbard, 'The Quaternary period', in: F.M. Gradstein, J.G. Ogg & A.G. Smith, The Geological Time Scale (Cambridge, 2004) pp. 979-1010.

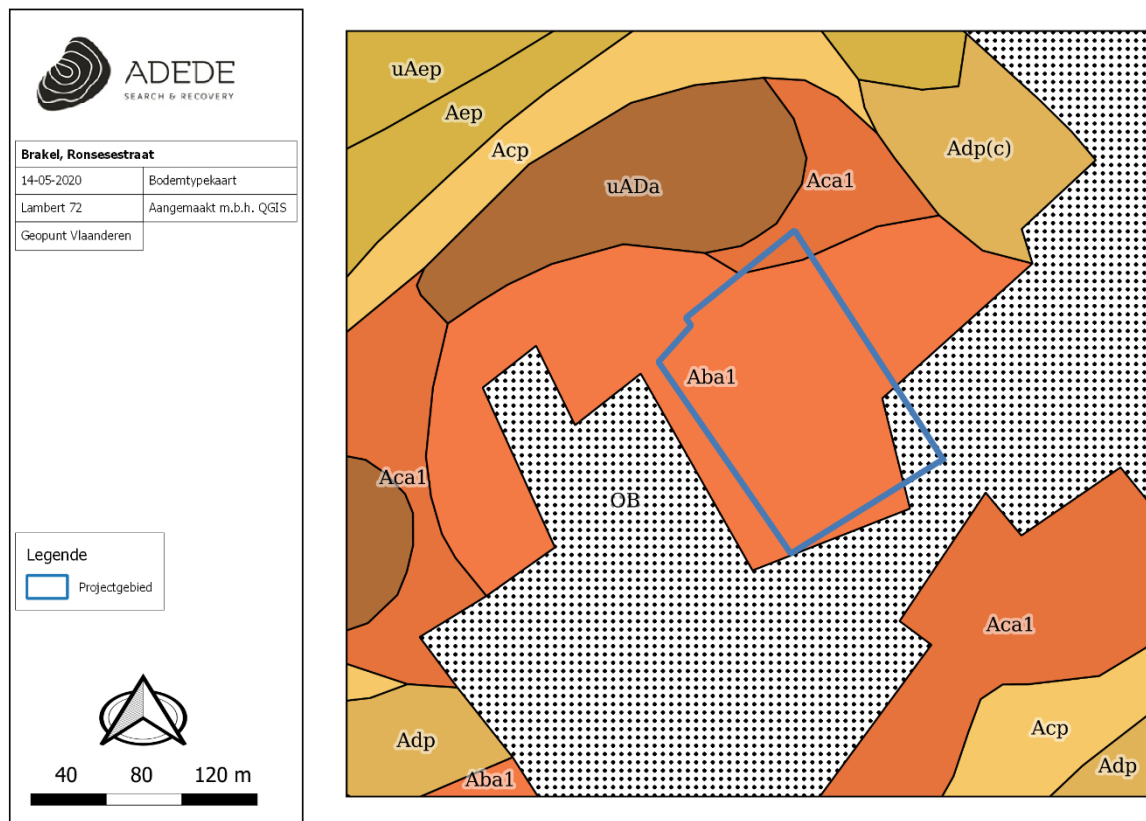
³ F. Bogemans, 'Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen' (Brussel, 2005).

3.2.3 Bodem

In dit hoofdstuk worden achtereenvolgens de bodemtypekaart, potentiële bodemerosiekaart, erosiegevoeligheidskaart en het bodemgebruiksbestand besproken.

3.2.3.1 Bodemtypekaart

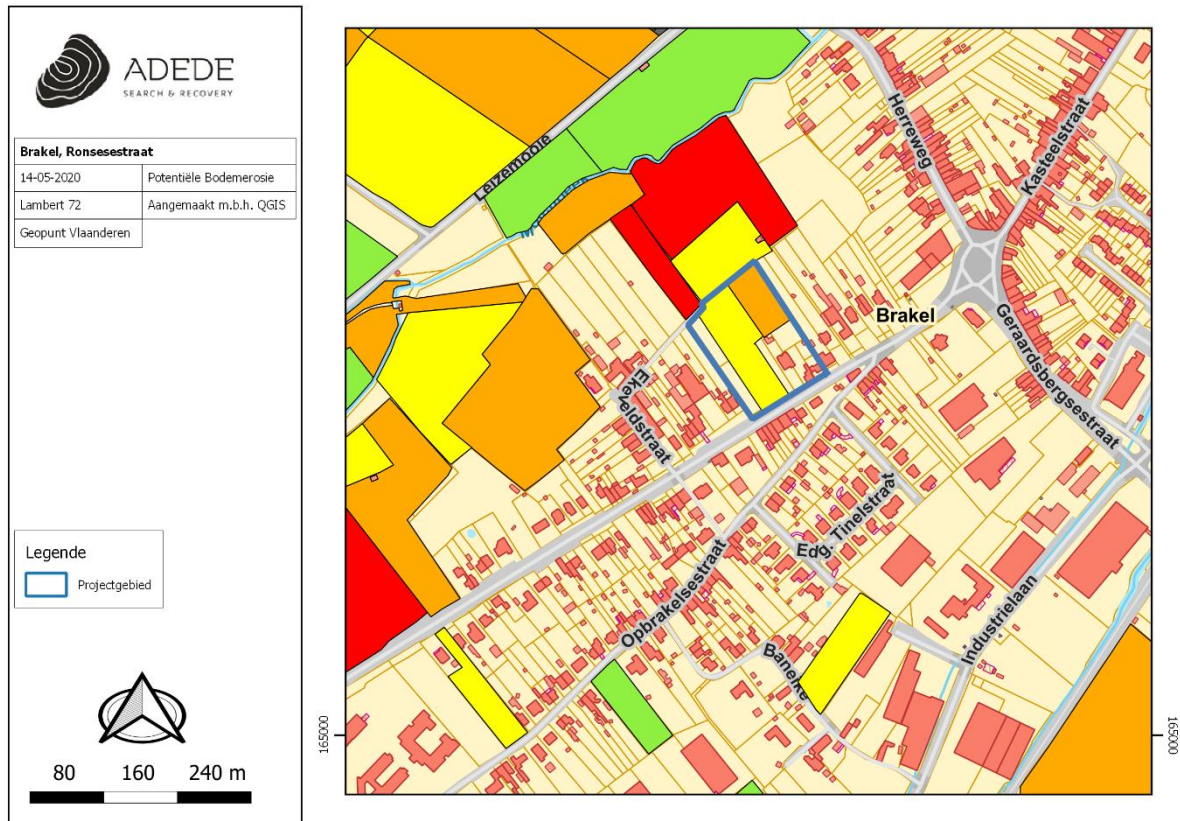
De bodemtypekaart, waarvan een detail in figuur 6, toont dat het projectgebied grotendeels gelegen is in het bodemtype Aba1. Het gaat hier om een droge leembodem met textuur B-horizont. In de zuidoostelijke hoek (waar op het terrein bebouwing vastgesteld werd) staat het projectgebied gekarteerd als bodemtype OB, wat inhoudt dat het bodemproefiel ingrijpend gewijzigd werd door menselijk ingrijpen. Helemaal in het noordoosten vinden we een klein stukje van het bodemtype Aca1 terug, wat staat voor een matig droge leemgrond met textuur B-horizont.

Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.

3.2.3.2 Potentiële bodemerosie

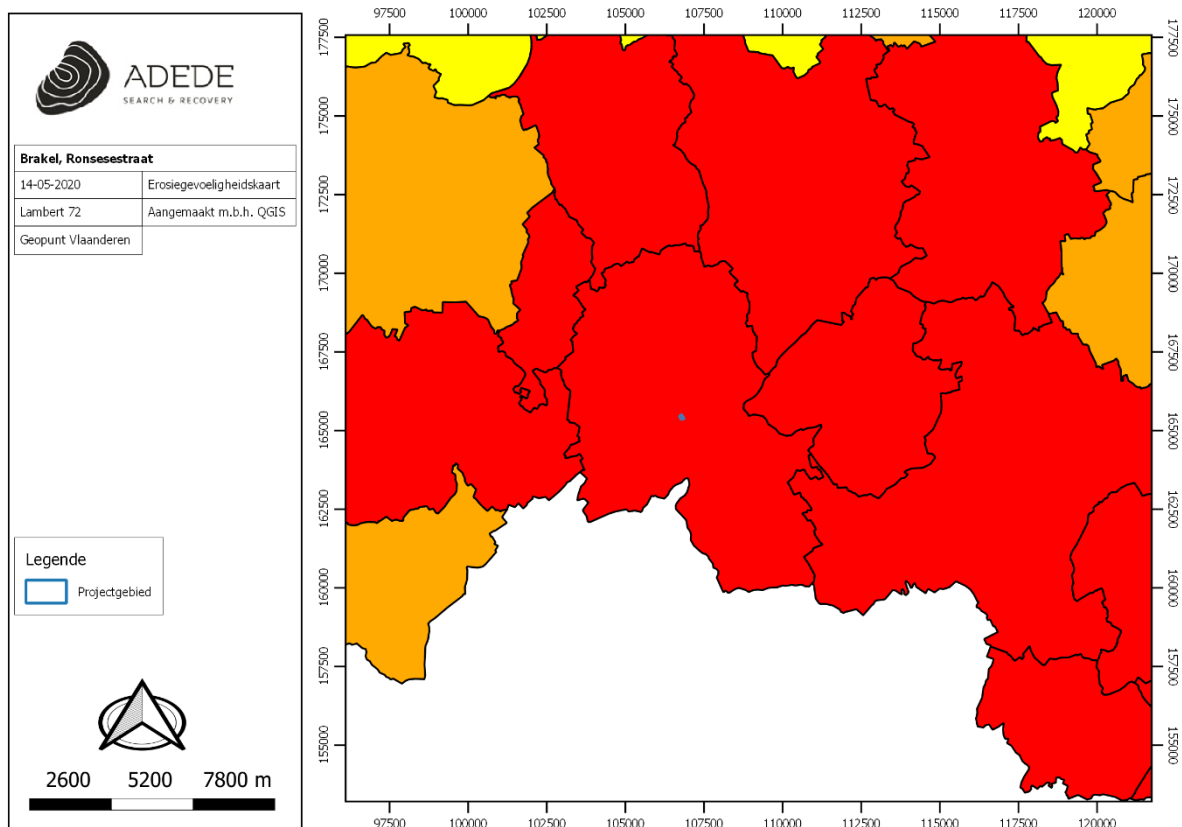
Op de potentiële bodemerosiekaart per perceel werd een gedeelte van het projectgebied gekarteerd. Het gaat daarbij om een gedeelte met een lage potentie tot erosie (geel) en een gebied met een gemiddelde potentie tot erosie.

Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.

3.2.3.3 Erosiegevoeligheid

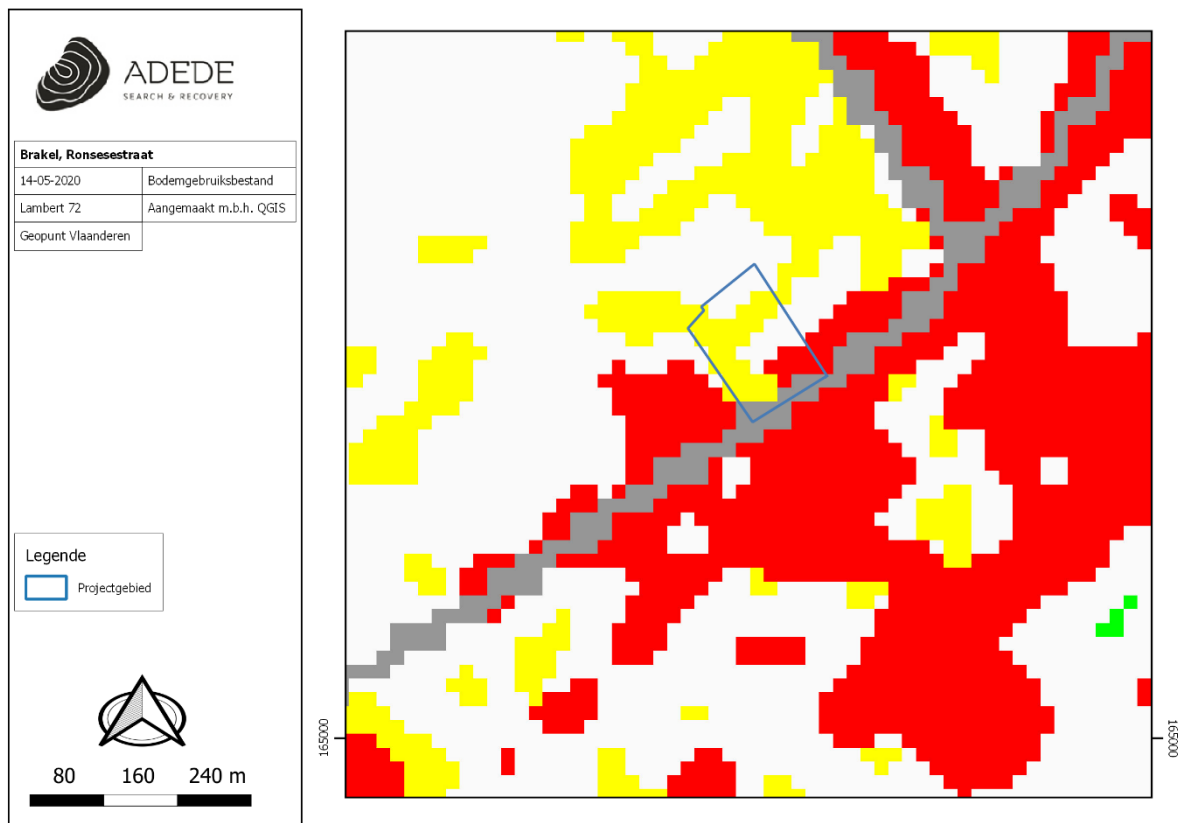
De gemeente Brakel wordt op de erosiegevoeligheidskaart van de Vlaamse gemeenten gekarteerd als een gebied met een hoge gevoeligheid voor erosie.

Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.

3.2.3.4 Landgebruik

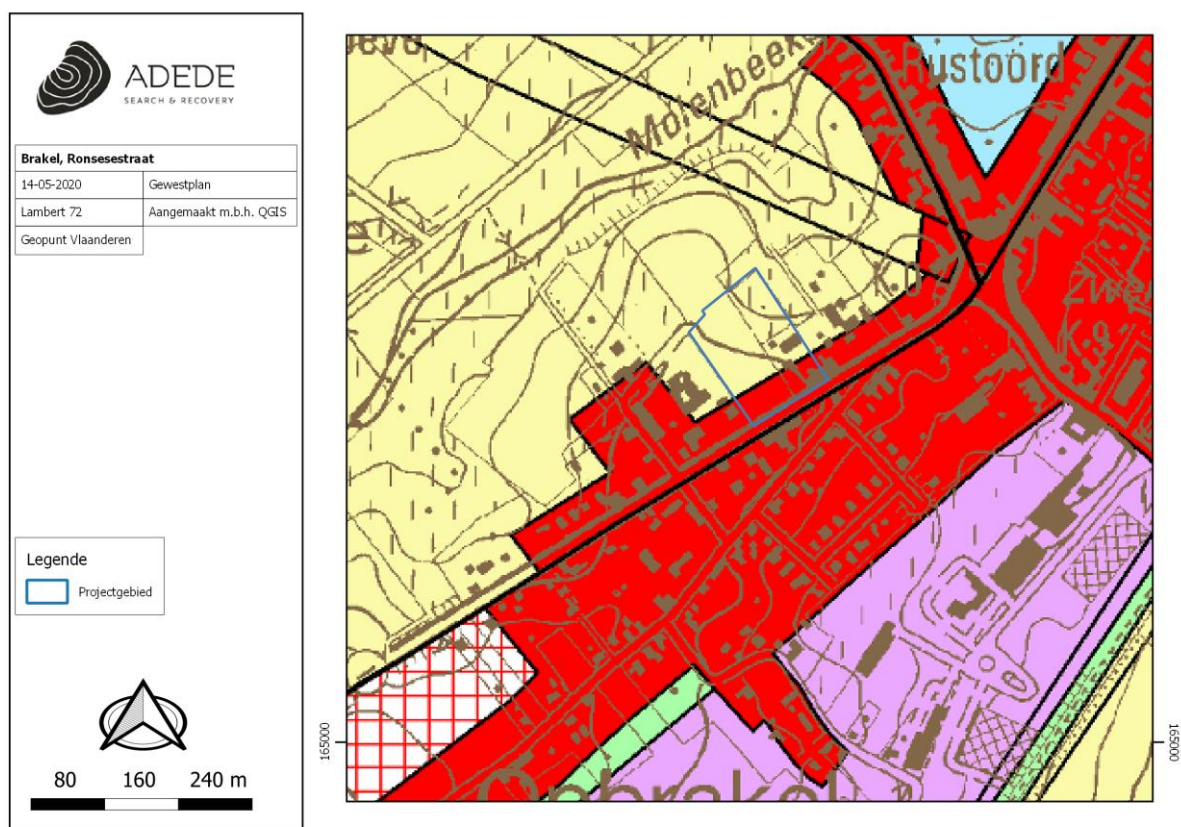
Het bodemgebruiksbestand 2001 is zeer grootschalig en daarom moeilijk bruikbaar op perceelsniveau. Wanneer we de gegevens in detail op de kaart bekijken, valt onmiddellijk op dat het grootste gedeelte van het projectgebied te boek staat als weiland (geel). Het betreft hier een bodem die bedekt is met gras en die niet gelegen is in het overstromingsgebied van een rivier. Daarnaast is er ook een groot gedeelte van het projectgebied gekarteerd als akkerland (wit) en betreft dus een bodem die gebruikt wordt in een of ander rotatiesysteem waarbij jaarlijks gewassen worden geoogst, inclusief braakland. Tegen de Ronseseestraat werd het projectgebied rood ingekleurd, waarmee dit gedeelte behoort tot een zone waarvan het grootste gedeelte wordt bedekt door sturcturen (30 tot 80 % verhard). Verder wordt op de kaart ook ten dele de Ronseseestraat op het projectgebied gekarteerd als gewestweg, wat niet overeenkomt met het eigenlijke landgebruik, daar de Ronseseestraat buiten het projectgebied ligt.

Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.

3.2.3.5 Gewestplan

Het Vlaams Gewestplan gaat terug op de 'wet op de stedenbouw', goedgekeurd in 1962. Tussen 1976 en 1980 werden 48 afzonderlijke plangewesten aangewezen, die samen het Vlaams Gewestplan vormen. Het Vlaams Gewestplan geeft de precieze functiebestemming van het totale grondgebied weer. De bestemming verwijst naar de algemene en aanvullende (bijzondere) stedenbouwkundige voorschriften zoals ze werden vastgelegd door de Vlaamse Regering. Het grootste, meest noordelijke gedeelte van het projectgebied is daarbij gelegen in agrarisch gebied (geel). Het gedeelte gelegen tegen de Ronseseestraat wordt gekarteerd als woongebied (rood).

Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.

3.3 Historische situering van het onderzoeksgebied

3.3.1 Algemene historische situering

Het projectgebied is gelegen op het grondgebied van de deelgemeente Nederbrakel, op ongeveer gelijke afstand tussen de historische kernen van Opbrakel en Nederbrakel. Volgende historische situering gaat dan ook op zoek naar een evenwicht inzake de historische kadering van het projectgebied gelegen tussen deze historische dorpskernen. De huidige gemeente Brakel is gelegen in de Vlaamse Ardennen en ontstond in zijn huidige vorm na twee fusieoperaties. In 1971 werden Nederbrakel, Opbrakel, Elst, Michelbeke en Zegelsem gefuseerd tot de Fusiegemeente Brakel. Een tweede fusieoperatie hechtte nog de grondgebieden van Everbeek, Parike en een gedeelte van Sint-Maria-Oudenhove aan.⁴

Op het grondgebied Opbrakel werden verschillende archeologische artefacten teruggevonden. Zo werden er verschillende toevalsvondsten van bijlen uit de late steentijd gedaan. Een cirkelvormige structuur werd luchtfotografisch geïdentificeerd als een grafheuvel uit de bronstijd. Daarnaast werd er ook een La Tène nederzetting gelokaliseerd.⁵ Ook in Nederbrakel werden sporen uit deze periode teruggevonden. Zo werden bij een noodopgraving in 1990 sporen van een La Tènenederzetting blootgelegd.⁶ Een grote hoeveelheid vondstmateriaal voor de Gallo-Romeinse periode bevestigt de theorie dat het zuiden van Oost-Vlaanderen in deze periode een hoge bewoningsdensiteit kende.⁷ Deze bewoning werd ongetwijfeld versterkt door de aanwezigheid van een Romeinse heirbaan, in de volksmond bekend als de Chaussée Brunehaut. Deze heirbaan liep van Bavai naar Velzeke en liep op een kleine kilometer van het projectgebied (huidige Riebeke).⁸ Daarnaast speelde ook de geografische ligging ongetwijfeld een belangrijke rol in de bewoningsdensiteit. De gemeente is immers gelegen in de Zwalmstreek, gelegen op een hoogte, waarbij op het grondgebied Opbrakel zes riviertjes stromen die uiteindelijk in Nederbrakel samenvloeien tot de Zwalm.⁹

Historisch gezien zijn Opbrakel en Nederbrakel steeds nauw met elkaar verbonden geweest en in de vroegste historische bronnen is het niet altijd duidelijk of er verwezen wordt naar Op- of Nederbrakel. In 866 vinden we Brakel een eerste keer terug in de overgeleverde archiefbescheiden onder de vorm 'villa Braglo', waarmee hoogstwaarschijnlijk een Karolingische nederzetting in Opbrakel werd bedoeld.¹⁰ Toponymisch zou het woord teruggaan op de Germaanse grondvormen

⁴ J.M. Duvois, H. Hasquin & R. Van Uytven (eds.), *Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief woordenboek 1* (Brussel, 1980-1981).

⁵ Kurth Braeckman en Marc Velghe, 'Van prehistorische jagers tot Romeinse veroveraars, de oudste geschiedenis van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

⁶ *Inventaris Onroerend Erfgoed, Nederbrakel*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14348> [Geraadpleegd 18-05-2020].

⁷ M. Velghe & K. Braeckman, 'Van Prehistorische jagers tot Romeinse veroveraars, de oudste geschiedenis van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

⁸ V. Beirnaert & K. Jeneson, *Er was eens een weg – wegen in de oudheid in het noorden van het Romeinse Rijk* (Heerlen, 2011).

⁹ N. Van der Putten en C. Verbruggen, 'De Aardrijkskunde van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

¹⁰ T. Brakels, *Geschiedenis van Nederbrakel Opbrakel en omstreken* (Kortrijk, 1952).

‘Brako’ wat varen betekent en ‘lauka’ wat zoveel zou willen zeggen als bosje op hoge zandgrond.¹¹ Het is pas vanaf de elfde eeuw dat er in de overgeleverde geschriften een onderscheid gemaakt wordt tussen Opbrakel (1096, villa que superior Bracla) en Nederbrakel (1236).¹² Daaruit zouden we kunnen afleiden dat de nederzetting Opbrakel vroeger tot ontwikkeling gekomen is dan Nederbrakel. Desondanks was het de nederzetting Nederbrakel die in latere eeuwen een grotere ontwikkeling zou kennen en uiteindelijk zou uitgroeien tot de kerngemeente van de huidige fusiegemeente.¹³

Beide nederzettingen hebben lange tijd toebehoord tot het Sint-Pietersmonasterium te Ronse. In de negende eeuw werd deze geestelijke stichting door Keizer Lodewijk de Vrome aan de Benedictijnerabdij te Inde, nabij Aken, geschonken. Nederbrakel behoorde toe tot het zogenaamde ‘Tenement van Inde’, dat in 1280 door de abdij verkocht werd aan Gwijde van Dampierre, waardoor Op- en Nederbrakel niet langer onder hetzelfde beheer vielen en beide nederzettingen twee aparte heerlijkheden werden. De heerlijkheid van Nederbrakel werd in 1333 bestuurlijk ingedeeld onder het Land van Aalst, maar heeft hier wel steeds een bijzonder statuut gekend als ‘village détaché’.

Na het geslacht van Dampierre kwam de heerlijkheid van Nederbrakel in handen van verschillende adellijke families, zoals de familie van Schorisse, de Lalaing, Van Cauteren en uiteindelijk de Plotho. De heerlijkheid van Opbrakel kwam in het bezit van de familie van Brakel.¹⁴ Lietbertus van Brakel, werd in 1010 bisschop van Kamerijk. Hij zou vermoedelijk een telg geweest zijn is het ook hij die geijverd heeft voor gescheiden parochies voor Op- en Nederbrakel.¹⁵ De Familie van Brakel hield de heerlijkheid van Opbrakel in bezit tot de veertiende eeuw, waarna de heerlijkheid in het bezit komt van verschillende andere adellijke families. Zij bewoonden allen het feodale kasteel dat centraal te Opbrakel gelegen was, het ‘Herenhof’ genaamd. Dit was een klassiek feodaal omweld kasteel met een opper- en neerhof. Dit kasteel bleef bestaan tot 1863. De benaming van het huidige Kasteelpark en de Kasteelstraat in Brakel verwijst hier nog naar.

Sociaal-economisch gezien kunnen Nederbrakel en Opbrakel getypeerd worden als kleine nederzettingen die zich voornamelijk met landbouw bezighield. In de jaren ’50 van de zeventiende eeuw werd er door landmeter Pieter Hoelman een kaart opgesteld van Opbrakel, waaruit blijkt dat er in deze periode zo’n 140 gezinnen woonachtig waren in Opbrakel. Het dorp kende een vijftiental grote pachthoeven, met als voornaamste andere bouwwerken het kasteel van Brakel en de parochiekerk.¹⁶ In de achttiende eeuw was Brakel, in de nabijheid van de Franse grens, niet immuun voor het oorlogsgeweld dat de streek verscheidene malen teisterde.¹⁷

¹¹ Maurits Gysseling, ‘Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen’ in: Naamkunde 10 (1978, 1-2) p. 19.

¹² Geert Dedier, ‘Het begin van Opbrakel’, in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

¹³ Brakels, *Op. Cit.*

¹⁴ Geert Dedier, *Op. Cit.*

¹⁵ L. Verachten, ‘De heilige Lietbertus, bisschop van Kamerijk’ in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

¹⁶ S. De Lange, ‘Opbrakel in 1650-1660: momentopname van een Vlaams dorp in het Ancien Régime’, in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

¹⁷ Geert Dedier, ‘Opbrakel in de achttiende eeuw’, in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

Opvallend voor de negentiende eeuw is dat we voor Opbrakel pas in deze periode kunnen spreken van de ontwikkeling van een echte dorpskern, rond de kerk en het kasteel, onder invloed van de inplanting van een school, een klooster en een hospitaal. In de voorgaande eeuwen lag de bebouwing steeds meer verspreid langsheen de naar Ronse leidende Leinstraat (gelijklopend met de oude Romeinse heirbaan).¹⁸ Vanaf de negentiende eeuw ontwikkelde Brakel zich verder als landbouwgemeente en ontplooidde geen noemenswaardige industriële activiteiten.¹⁹ Belangrijk was wel de vlasnijverheid, waarbij er naast de teelt ook werd ingezet op het spinnen van vlas, mede door de oprichting van de spinschool in Nederbrakel. Deze bleef bestaan tot wanneer de traditionele industrie niet meer kon concurreren tegen de gemechaniseerd vlasindustrie. Het verval van deze industrie zorgde in de streek voor veel seizoensarbeid naar het Franse platteland.²⁰ Ook de beide wereldoorlogen verliepen – los van de lokale faits divers – relatief geruisloos in Brakel.²¹ In Nederbrakel werd enkele jaren geleden wel een loopgraaf uit de tweede wereldoorlog opgegraven.

3.3.2 Historisch kaartmateriaal

3.3.2.1 Kaart van Fricx (1704-1712/1727)

Eugène Henry Fricx (1644-1730) gaf zijn naam aan de kaarten die genoegzaam bekend zijn als de Fricx-kaarten. Deze vooraanstaande Brusselse drukker uit de zeventiende en de achttiende eeuw, werd in 1689 door de Conseil-privé van de Spaanse Koning benoemd tot Koninklijk Drukker.²² Met zijn atlas 'Cartes des Pays-Bas et des frontières de France' wenste Fricx voornamelijk zijn kunde als drukker in het licht te stellen, met het oog op het behouden van zijn titel als Koninklijk Drukker. Hij zou deze titel uiteindelijk voor het leven verkrijgen. De atlas is in feite een bundeling van heterogene, losse kaarten, die nauw verband houden met de Spaanse Successieoorlog (1702-1713). De kaart is immers grotendeels gebaseerd op kaarten van Franse ingenieurs onder leiding van Jacques Pennier en François Naudin. Dit verklaart ook waarom de kaart beter uitgewerkt is voor de Westelijke delen van het land, die door de Franse cartografen beter in kaart gebracht werden. Vanuit een geografisch perspectief is de atlas op te delen in een topografische kaart, bestaande uit 24 kaartbladen (schaal 1/110000 en 1/115000), en een verzameling stadsplannen en overzichtskaarten van belegeringen en veldslagen. De topografische kaart van Fricx is de eerste overzichtskaart van de Zuidelijke

¹⁸ Inventaris Onroerend Erfgoed, *Opbrakel*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14349> [geraadpleegd 07-05-2021].

¹⁹ E. Van Cauwenberge, 'Opbrakel vanaf 1830: politiek, sociaal, demografisch, economisch' in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

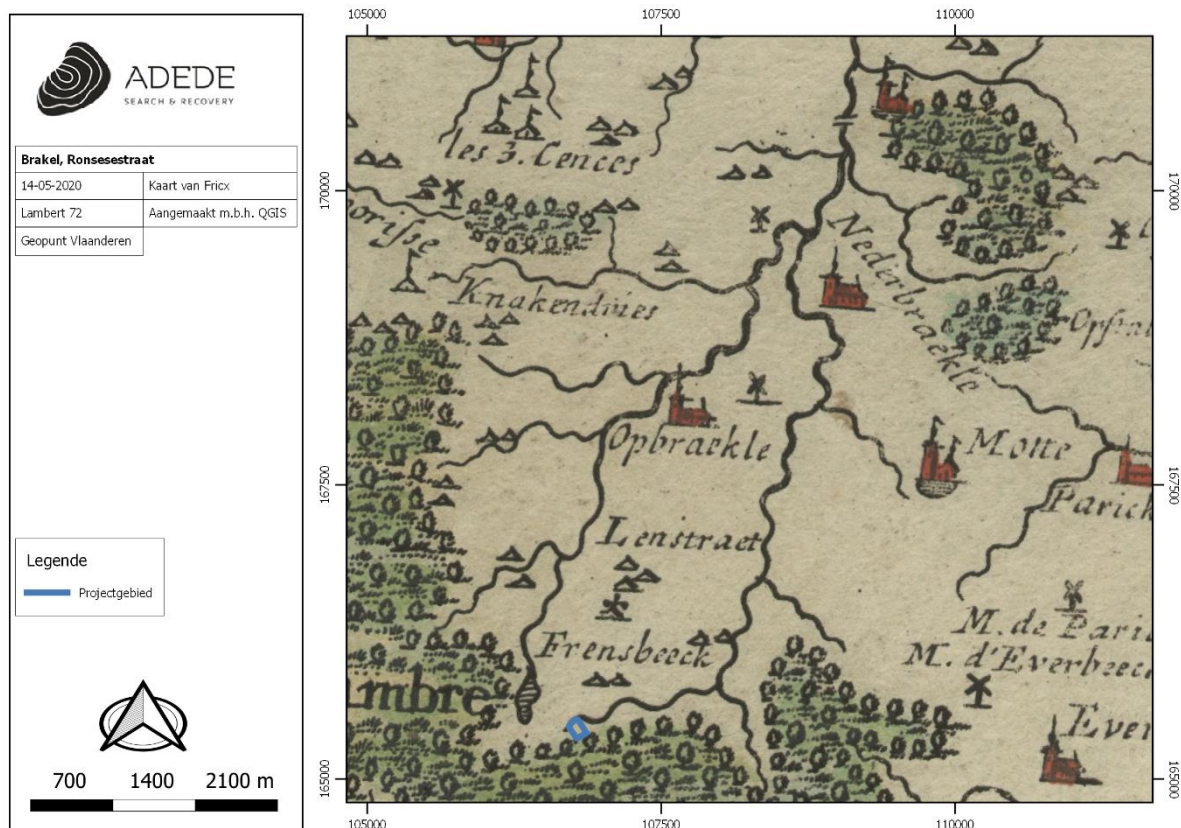
²⁰ Inventaris Onroerend Erfgoed, *Nederbrakel*, <https://inventaris.onroerenderfgoed.be/themas/14348> [Geraadpleegd 18-05-2020].

²¹ Ludwig De Temmerman, *Oorlog in en om Opbrakel* (Brakel, 2017).

²² C. Lemoine-Isabeau, 'Eugène Henry Fricx' in: *Lexicon der Geschiedte der Kartografie (1986, boek 1) pp. 242-243.*

Nederlanden van een dergelijk hoge kwaliteit en kwam tot stand tussen 1704 en 1712, al is het niet onwaarschijnlijk dat het laatste kaartblad pas in 1727 werd uitgegeven.²³

Gezien de weinig gedetailleerde aard van de Fricx-kaart voor het platteland, waarbij ter oriëntering vooral kastelen, kerken, abdijen en kenmerkende bouwwerken als windmolens worden weergegeven in het landschap. Burgerlijke architectuur kreeg op de Fricx-kaart zeer weinig aandacht. Daarenboven is het georefereren op de Fricx-kaart geen evidentie, daar zij niet schaalvast is. Dit maakt het bijzonder moeilijk om het projectgebied precies te karteren. Daarenboven zit er bij de georeferentie een zodanig grote afwijking dat het projectgebied te ver zuidelijk geprojecteerd wordt op de Fricx-kaart. Deze kaart kan dus weinig bijkomende informatie leveren over het projectgebied.

Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx

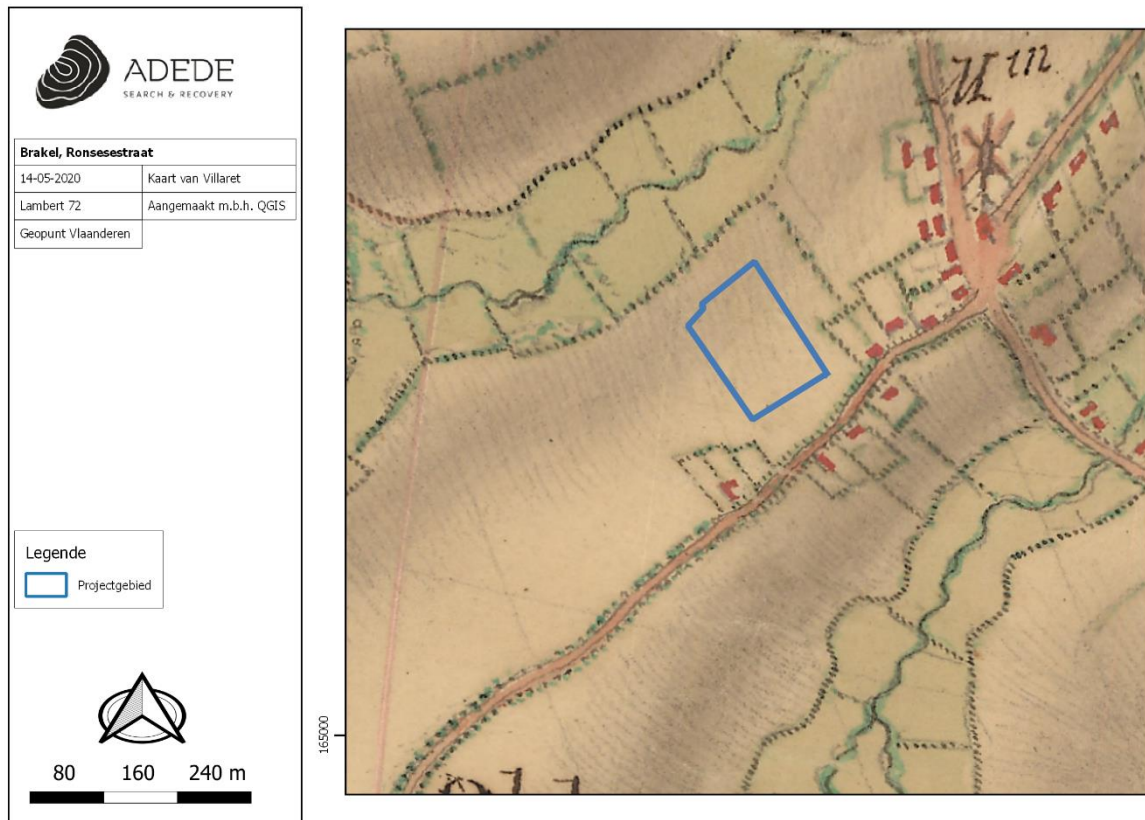
²³ C. Lemoine-Isabeau, Les militaires et la cartographie des Pays-Bas méridionaux et de la principauté de Liège à la fin du XVIIe et au XVIIIe siècle (Brussel, 1984).

3.3.2.2 Kaart van Villaret (1745-1748)

De Villaret-kaart werd opgemaakt tussen 1745 en 1748, in opdracht van de Franse vorst Lodewijk XV. De kaart werd vernoemd naar de Franse ingenieur-cartograaf Jean Villaret, een van de makers van deze kaart. De aanleiding tot het maken van de kaart was de Franse verovering van de Zuidelijke Nederlanden, na de slag bij Fontenoy (1745). De Franse vorst gaf na deze overwinning meteen de opdracht om de veroverde gebieden nauwkeurig in kaart te laten brengen. Daarbij werd, door de Franse cartograaf César-François Cassini de Thury eerst een triangulatiernetwerk uitgetekend, om de kaart te kunnen laten aansluiten op de bestaande triangulatiernetwerken van Frankrijk en de Republiek der Nederlanden. Dit triangulatiernetwerk werd vervolgens door verscheidene ingenieurs-cartografen – waarbij François Masse en Jean Villaret als de meest vooraanstaanden gelden – gedetailleerd ingevuld. Het resultaat is een uiterst precieze kaart van de Zuidelijke Nederlanden in het midden van de achttiende eeuw, bestaande uit meer dan 80 kaartbladen.²⁴

Wanneer we het projectgebied met behulp van georeferentie karteren op de Villaretkaart, blijkt dat door de afwijking op de kaart, het projectgebied een weinig te ver naar het noordwesten wordt weergegeven. Afgaand op de gegevens van de Ferrariskaart lijkt het eerste huis langs de Ronsesestraat ten oosten van het gekarteerde projectgebied in de zuidoostelijke het werkelijke projectgebied te liggen. Het projectgebied ligt daarmee net ten westen van een bewoningskern die gegroeid lijkt te zijn op het kruispunt van de Ronsensestraat en de Geraardsebergsestraat, rondom een windmolen die daar gestaan heeft. Een weinig ten noorden van het projectgebied stroomt de Molenbeek, die net voorbij de dorpskern van Nederbrakel in de Zwalmbeek uitmondt.

²⁴ Lemoine-Isabeau, *Les militaires et la cartographie*.

Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret

3.3.2.3 Kaart van Ferraris (1771 – 1778)

In opdracht van Keizerin Maria-Theresia werden de Oostenrijkse Nederlanden gedurende de periode 1771-1778 uitgebreid in kaart gebracht. De eerste plannen voor dit project dateren al van 1751, maar het zou nog tot 1770 duren vooraleer de Keizerin haar fiat gaf aan het project. Het was Joseph-Jean-Francois, graaf de Ferraris (1726-1814) die de leiding van het project in handen kreeg. De Ferraris was een gerenommeerd generaal uit het Oostenrijkse leger, die in Wenen Cartografie studeerde en reeds op jonge leeftijd actief werd in het leger.²⁵ De 275 uiterst gedetailleerde topografische kaarten werden geklasseerd volgens bundels en vergezeld van een beschrijvende teksten. De kaart werd in drievoud gemaakt en het exemplaar dat bedoeld was voor de landvoogd Karel van Lotharingen, is heden in bezit van de Koninklijke Bibliotheek Albert I te Brussel. De andere exemplaren bevinden zich

²⁵ A. De Smet, 'Le Général-Comte de Ferraris et la carte des Pays-Bas autrichiens, in s.n., *Album Antoine De Smet* (Brussel, 1974) pp. 347-362.

in het Nederlandse Rijksarchief te Den Haag en het Kriegsarchiv te Wenen.²⁶ De Ferrariskaart had tot doel een militaire kaart te zijn, waarbij de details niet de voornaamste zorg waren, maar eerder de algemene aanduiding van hagen, grachten, rivieren en gebouwstructuren. Daarbij was het van belang dat het gebruik van de kaart zo voor de hand liggend mogelijk was. Daarbij werd overigens geen legende opgesteld, daar alle kaartelementen geacht werden duidelijk te zijn. Pas later werden legenda aan de kaarten toegevoegd.²⁷

De Ferrariskaart toont een status quo in vergelijking met de Villaretkaart. Ten oosten van het projectgebied zien we nog steeds de bewoningskern rond het kruispunt van de Ronsesestraat en de Geraardsbergsestraat, met de nabijgelegen windmolen. In het zuidoosten van het projectgebied kunnen we opnieuw bebouwing onderscheiden, in de vorm van twee à drie gebouwen. Het betreft hier ongetwijfeld bebouwing die in verband kan gebracht worden met agrarische activiteiten.

Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.

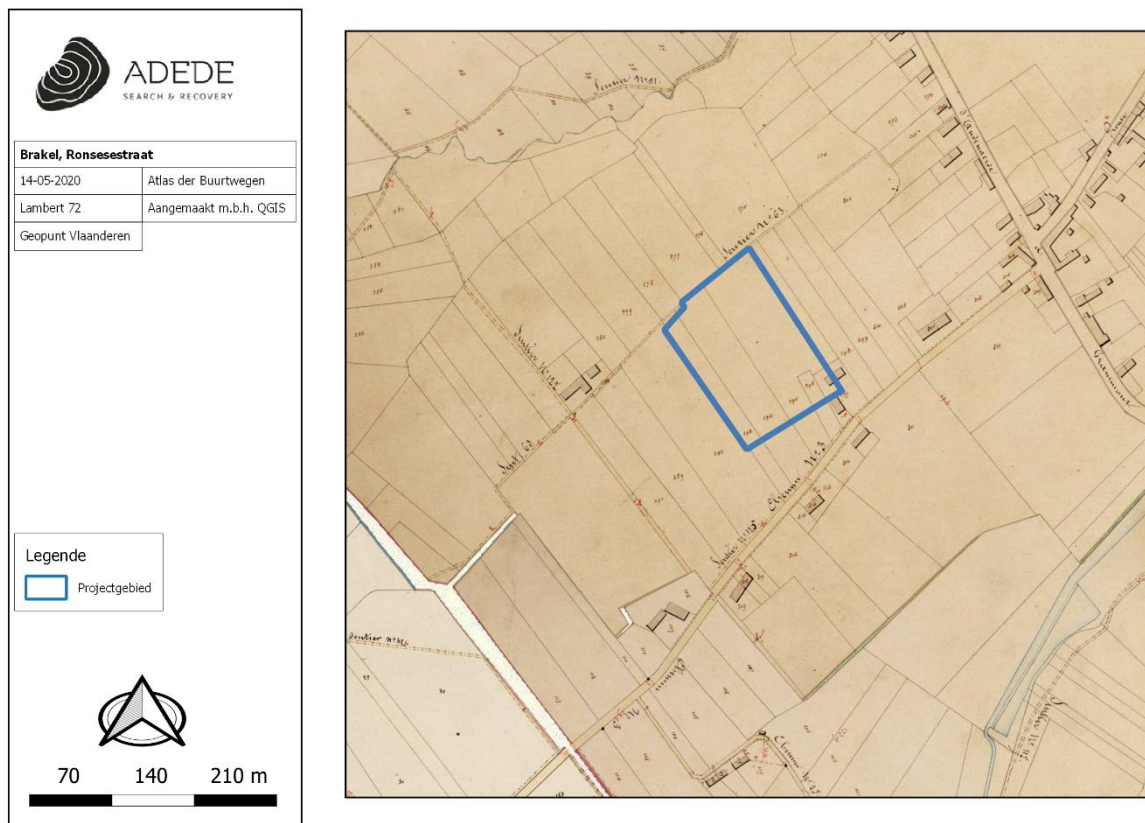
²⁶ W. Bracke 'De kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris', in: s.n., *De Grote Atlas van Ferraris* (Tielt, 2009) pp. 5-19.

²⁷ Karen De Coene, Thérèse Ongena, Frederic Stragier, Soetkin Vervust, Wouter Bracke & Philippe De Maeyer, 'Ferraris, the Legend', in: *Cartographic Journal* 49 (2012, 1), pp. 30-42.

3.3.2.4 *Atlas der Buurtwegen (1840)*

De Atlassen der Buurtwegen werden opgemaakt in uitvoering van de wet van 10 april 1841 met als doel ondubbelzinnig aan te duiden welke kleine wegen een openbaar karakter hadden. Er werd dus een inventarisatie gemaakt van alle ‘openbare’ wegen en ‘private’ wegen met openbare erfdiensbaarheid’. De atlas maakt een onderscheid in buurtwegen en voetwegen (sentiers). In de periode 1843-1845 werd per toenmalige gemeente een atlas opgemaakt, met uitzondering van een aantal stadskernen. Een atlas is samengesteld uit overzichtsplannen, detailplannen en tabellen. Overzichtsplannen zijn één of meerdere plannen van de betreffende atlasgemeente met aanduiding van de omtrekken van deelgebieden, die genummerd zijn; de nummering van de deelgebieden verwijst naar het nummer van het detailplan; de schaal waarin de overzichtsplannen zijn opgemaakt is meestal 1/10.000. Detailplannen zijn meestal opgemaakt op kaartschaal 1/2.500; in enkele gevallen zijn ze opgemaakt op een andere schaal, bijvoorbeeld in stedelijke centra en buitengebieden. De tabellen die in de atlassen zijn opgenomen bevatten de wegkarakteristieken, het nummer van de buurtweg, de lengte, de oppervlakte, tabellen van de eigenaars van de aangelande percelen, tabellen van grondinneming.

Eenzelfde afwijking als bij de Villaretkaart vinden we terug op de atlas der buurtwegen, waar het projectgebied ook een weinig te ver naar het noordwesten gekarteerd staat. In het zuidoosten van het projectgebied kunnen we opnieuw twee gebouwen onderscheiden. Ook aan de overzijde van de Ronsensestraat lijkt de bouwdensiteit een weinig toegenomen te zijn. Het gebied wordt nog steeds getypeerd door relatief grote percelen die wijzen op landbouwactiviteiten.

Figuur 14. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.

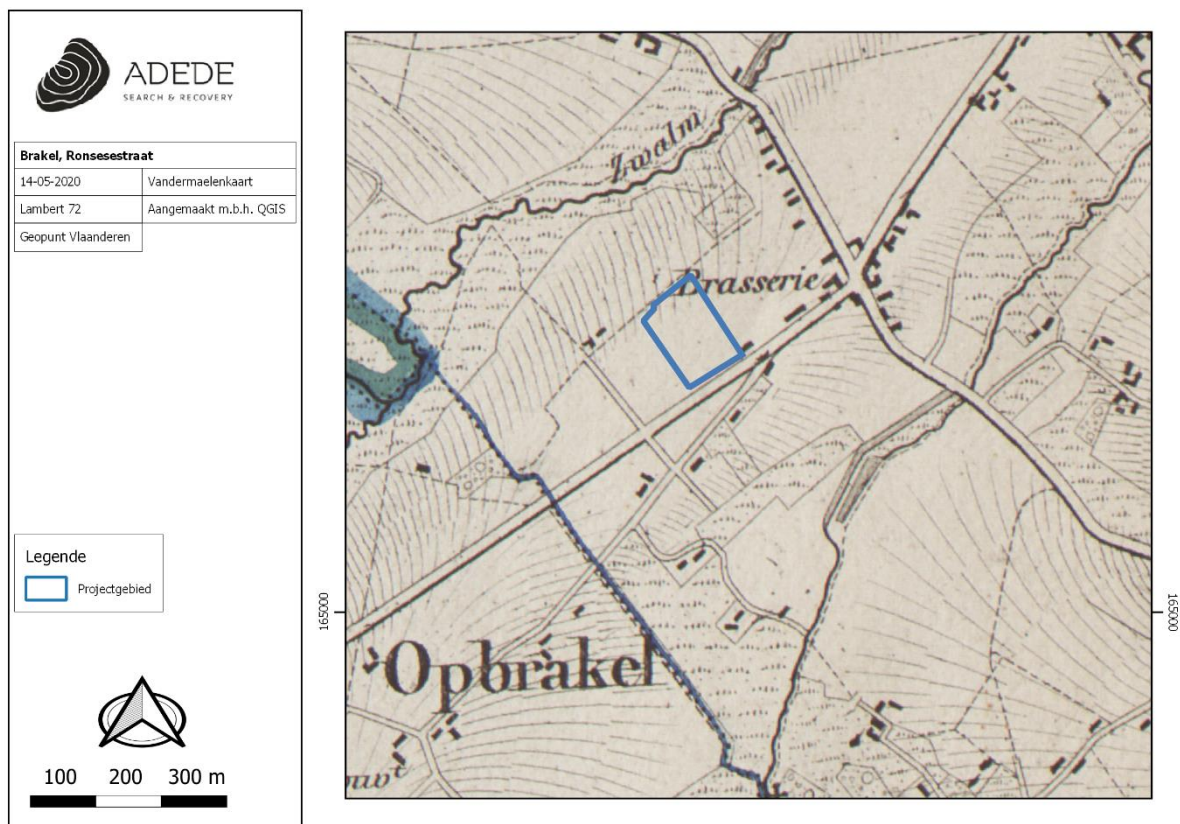
3.3.2.5 Topografische kaart van Vandermaelen (1846 – 1854)

Philip Vandermaelen (1795-1869) was een autodidact cartograaf die vanwege zijn eerdere verwezenlijkingen op vlak van cartografie vanaf 1831 nauw samenwerkte met de overheid. Kort na de Belgische onafhankelijkheid richtte hij het 'Etablissement Géographique' op, een instituut dat tot 1880 zou bestaan en naast een uitgeverij van kaarten en geografische werken, ook een museum en opleidingscentrum voor cartografen was.²⁸ Aanvankelijk was zijn opdracht het karteren van de grenzen op basis waarvan de onderhandelingen gevoerd werden tussen België en Holland. Hij maakte van zijn bevoorrechte positie bij de overheid gebruik om de hand te leggen op de handgeschreven plannen van de gemeentelijke kadasters en verwierf ook de bestaande triangulaties. Daar hij kon beschikken over een schare goed opgeleide topografen, die hij overal ten lande uitstuurde om opmetingen gaan doen, beschikte hij al snel over alle informatie om een nieuwe

²⁸ L. Wellens-De Donder, Philippe Vandermaelen, 1795-1869 (Brussel, 1969).

topografische kaart van het jonge België te maken. Een eerste kaart op schaal 1:80.000 in 25 folio's – een meesterwerk van de lithografie – werd voltooid in 1853, terwijl de 250 folio's van de kaart op schaal 1:20.000 verschenen tussen 1846 en 1854.²⁹

Op de kaart van Vandermaelen valt de ontwikkeling van de omgeving van het projectgebied op. We ontwaren de aanleg van de Opbrakelsestraat, die vertrekt vanuit de Ronsesestraat, en de Ekeveldstraat, die beide straten verbindt, alsook de straat 'Baneike'. Met deze betere uitbouw van het wegennet lijkt ook een iets sterkere bouwdensiteit in het gebied samen te hangen, al blijft het agrarisch karakter van de omgeving dominant.

Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.

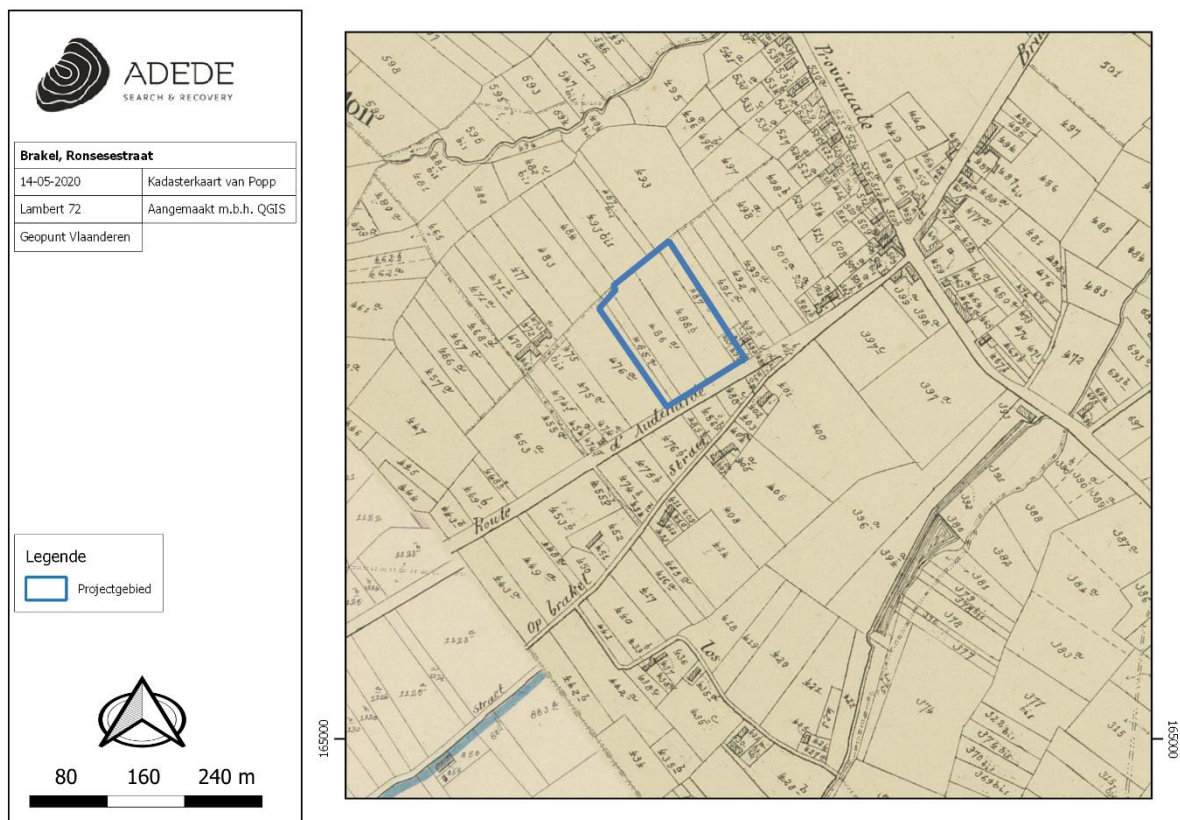
3.3.2.6 Kaart van Popp (1842 – 1879)

De Popp-kaarten zijn een verzameling kadasterkaarten die in de 19de eeuw werden uitgegeven door de Brugse drukker-uitgever Philippe Chrétien Popp (1805-1879). In 1827 werd Popp benoemd tot controleur van het kadaster in Brugge. Na de Belgische onafhankelijkheid kreeg Popp, in navolging

²⁹ C. Lemoine-Isabeau, La carte de Belgique et l'institut Cartographique Militaire(Dépot de la Guerre), 1830-1914 (Brussel, 1988).

van Philip Vandermaelen, de goedkeuring van de overheid om de Belgische kadasterplannen in de handel te brengen. De kadasterkaarten van Popp zijn dus in feite een gecommercialiseerde versie van het toenmalige kadaster van België en bevatten zodoende veel gegevens over perceelsindeling. Bijkomende informatie bij de kaarten werd uitgegeven in bijgaande leggers. Popp overleed voor hij zijn volledige kadastrale atlas kon afwerken. Zijn weduwe vervolledigde nog de plannen voor de provincie luik, maar voor sommige gebieden beschikken we niet over een kadastrale kaart van Popp.³⁰

Wanneer we de Popp-kaart van naderbij bekijken lijkt een verkleining van de percelen zich op te dringen, wat wijst op een toenemende druk op het landgebruik. Voornamelijk rondom het kruispunt van de Ronseseestraat en de Geraardsbergsestraat lijken de percelen sterk verkleind te zijn, wat samenhangt met de bewoning op deze percelen. De percelen in gebruik voor landbouw blijven groter, al valt ook hier een grotere densiteit op in vergelijking met voorgaande kaarten. Het projectgebied blijft op de Poppkaart een zone die gekenmerkt wordt door agrarisch gebruik, met bewoning in de zuidoostelijke hoek.

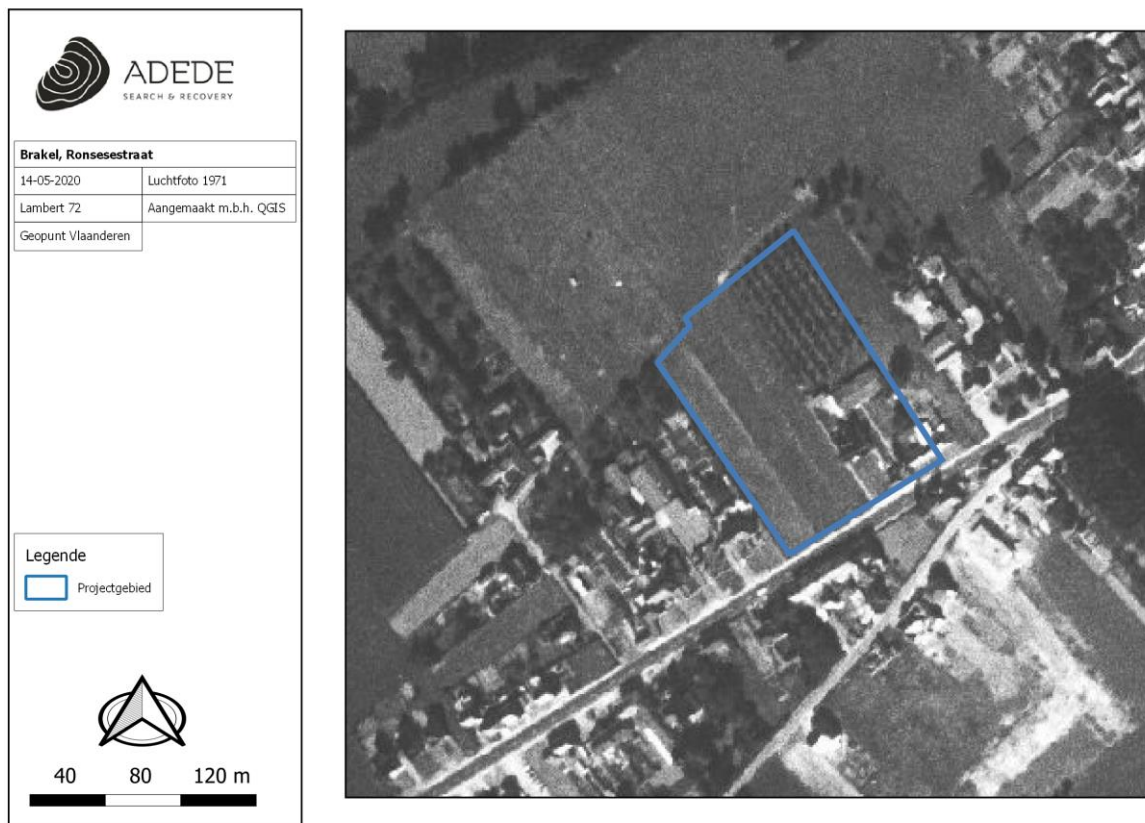

Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.

³⁰ S. Vrielinck, Grootse plannen. De kadastrale Atlas van België van P.C. Popp: genese en datering (1840-1880) (Amsterdam, 2018).

3.3.1 Luchtfoto 1971

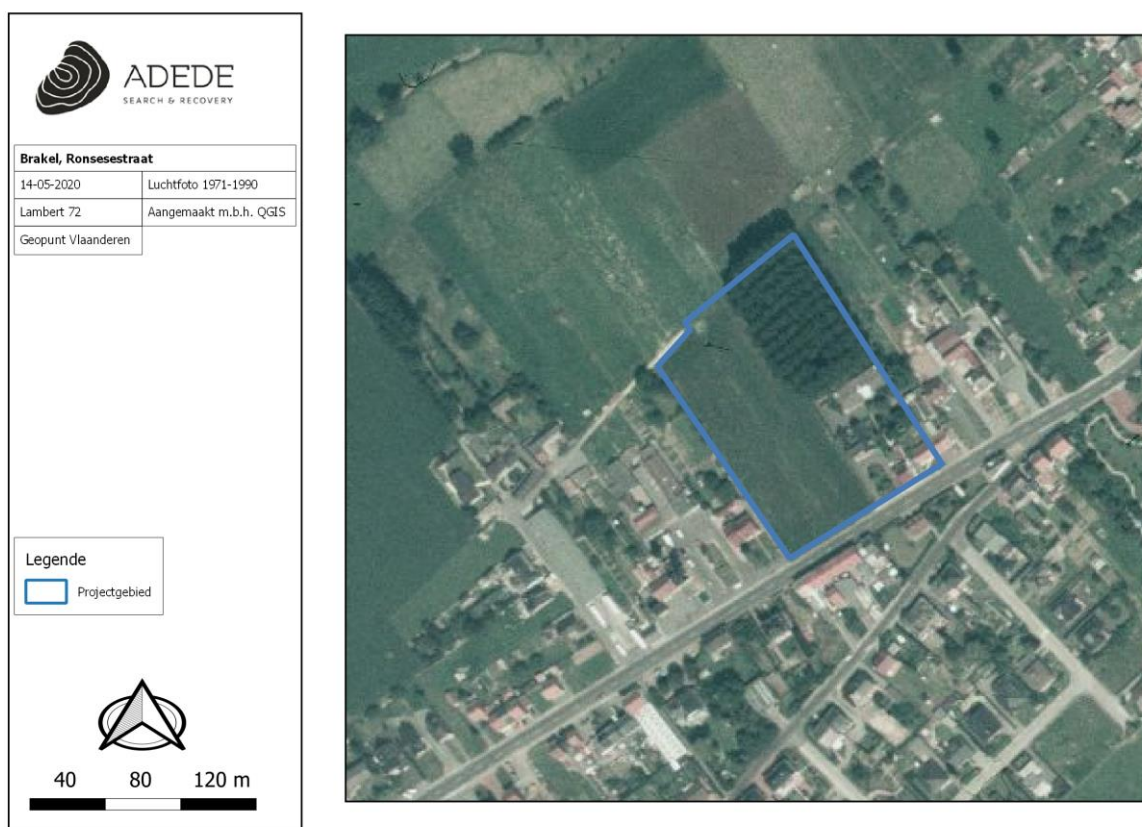
Het beeld zoals geschetst door de historische kaarten, wordt bevestigd door de luchtfoto van 1971. De westelijke zijde van het projectgebied is in gebruik gebleven als landbouwgrond. De noordoostelijke hoek werd beplant met loofbomen. In het zuidoosten van het projectgebied onderkennen we nog steeds bebouwing. Langsheen de Ronsesestraat en de Opbrakelsestraat zien we ook heel wat bijkomende bebouwing.

Figuur 17. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.

3.3.2 Luchtfoto 1979-1990

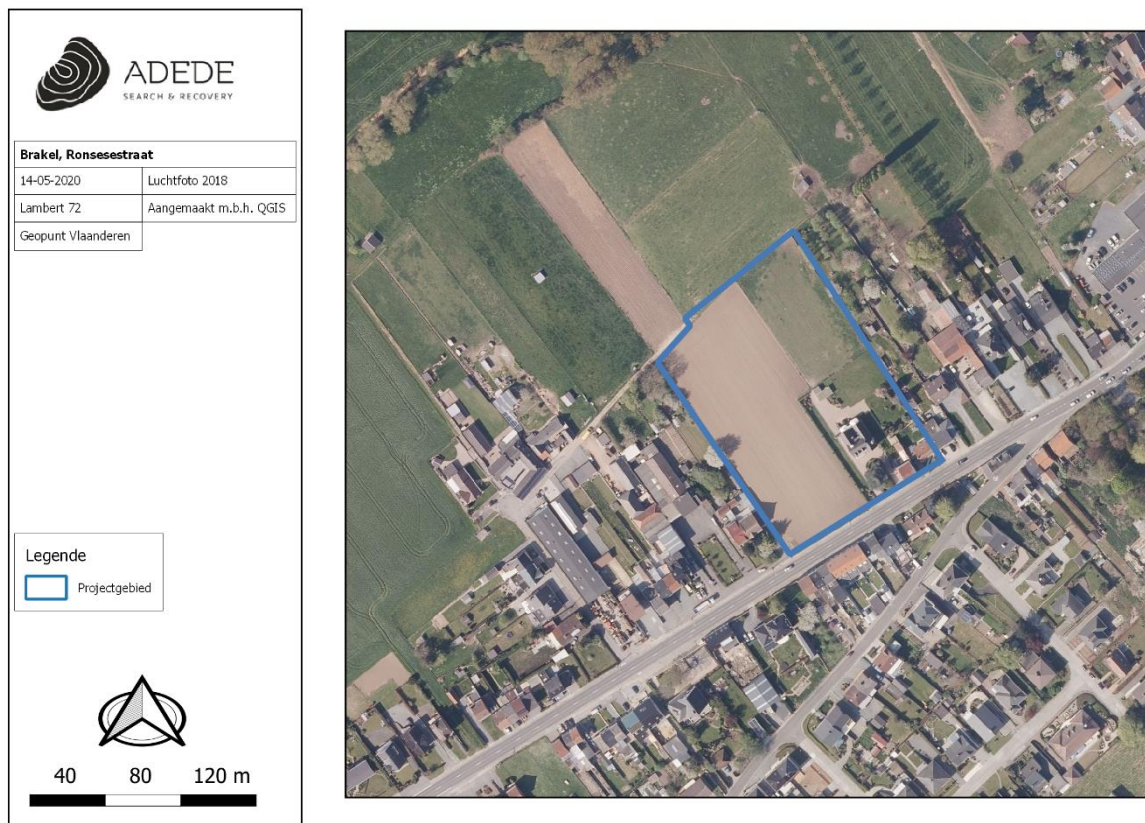
Op de luchtfoto van 1990 zien we dat de verkaveling van het gebied zich heeft verder gezet langs de Ronsesestraat en de Opbrakelsestraat. Daarbij is het vooral opvallend dat de westelijke zone van het projectgebied zijn agrarische functie behouden heeft. De loofbomen in het noordoostelijke gedeelte van het projectgebied zijn nog steeds waarneembaar, alsook de bebouwing in het zuidoosten.

Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.

3.3.3 Luchtfoto 2018

Op een recente luchtfoto uit 2018, zien we dat de bomen in het noordoosten van het perceel gerooid werden. Verder toont de foto een status quo met 1990.

Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2018.

3.4 Archeologische situering van het projectgebied

3.4.1 Archeologische nota's en onderzoek in de omgeving

Aan de hand van de Centrale Archeologische Inventaris (CAI) is het mogelijk om in de omgeving van het projectgebied voorgaande archeologische vondsten in kaart te brengen. Op basis hiervan kan een inschatting gemaakt worden over wat de te verwachten resultaten van een eventueel archeologisch onderzoek zouden kunnen zijn.

Het aantal steentijdvondsten in de omgeving van het projectgebied is erg beperkt. In een straal van 1500m rond het projectgebied werd enkel melding gemaakt van een silex artefact, zo'n 350 meter ten zuidwesten van het projectgebied. Het betreft hier echter een losse vondst buiten context (CAI 500119).

De omgeving van het projectgebied staat vooral bekend als een gebied met een rijk Romeins bodempotentieel. In de onmiddellijke omgeving van het projectgebied werden heel wat archeologische sporen gevonden die kunnen wijzen op een hoge bewoningsdensiteit in het gebied. Zo werden er bewoningssporen gevonden in de vorm van grijs aardewerk en bouwpuin (CAI 508035,

CAI 500365, CAI 500118 & CAI 40158) alsook de resten van verschillende Romeinse Villa's (CAI 500119, CAI 500121 & CAI 500127). Deze Romeinse bewoning lijkt in verband te staan met de Romeinse weg van Blicquy naar Velzeke, die ten oosten van het projectgebied loopt (CAI 501586). Ten noordwesten van het projectgebied werden de sporen teruggevonden van een Gallo-Romeinse nederzetting (CAI 508069 & CAI 500128). Er werden in het gebied ook verschillende losse metaaldetectievondsten gedaan, onder meer van een Romeinse handvat (CAI 215636) en een Romeinse sestertius (CAI 212354).

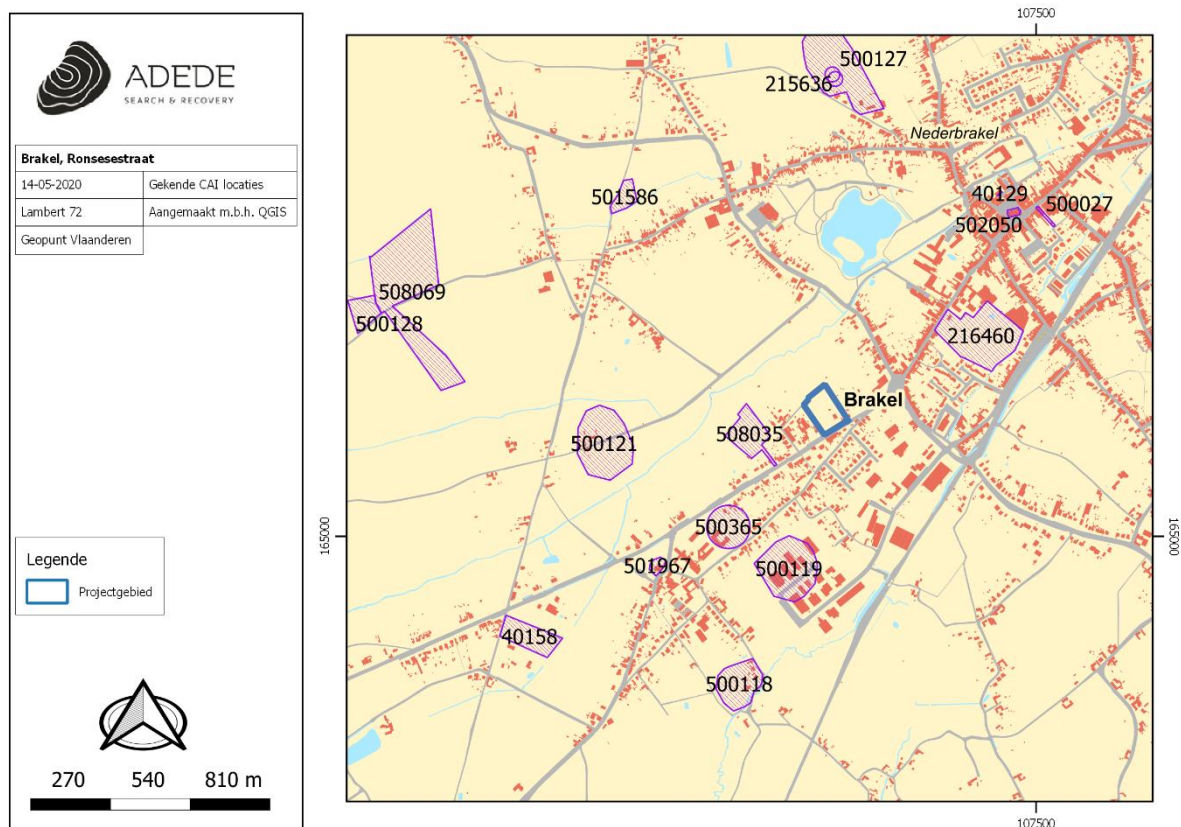
Ook voor de middeleeuwse periode kunnen verschillende CAI locaties genoteerd worden. Het projectgebied ligt tussen de parochiekerk van Sint-Martinus (CAI 501967), die mogelijk teruggaat op een elfde-eeuwse stichting, en de Parochiekerk van Sint-Pieter-in-de-Banden (CAI 502050), die teruggaat tot de veertiende eeuw. In het noordoosten van het projectgebied werden de resten teruggevonden van het omwalde kasteel 'Herenhof' (CAI 40158).

Recentere archeologische sporen omvatten sporen van een vroegmoderne brouwerij (CAI 40129) en een achttiende-eeuwse muntschat (CAI 500027). Op zo'n 400 meter ten oosten van het projectgebied werden sporen teruggevonden van een mogelijk negentiende-eeuwse baksteenoven.

3.4.2 CAI Indicatoren

CAI-melding	Locatie	Datering	Beschrijving
508035	350m	Late ijzertijd	Kuil met scherven, spinschijffjes, grijze silex en ijzerzandsteen.
		Romeins	Bewoningssporen: grijs aardewerk, bouwpuin.
500119	350m	Steentijd	Silex artefact (losse vondst)
		Romeins	Bewoningssporen: mogelijk Romeins villa, bouwpuin, verschillende soorten aardewerk.
216460	400m	Onbepaald	Mogelijk recente sporen (19 ^{de} eeuw?) van baksteenoven.
500365	400m	Romeins	Concentratie bouwpuin en fragmenten aardewerk.
500121	750m	Romeins	Vermoedelijke Romeinse villa. Concentratie bouwpuin en scherven aardewerk.
501967	850m	Middeleeuws	Sint-Martinuskerk. Gaat mogelijk terug op elfde-eeuwse stichting.
502050	850m	Middeleeuwen	Kerk van Sint-Pieter-in-de-Banden, mogelijk gesticht in de veertiende eeuw.

500118	900m	Romeins	Romeins bouwpuin.
40129	900m	Vroegmodern	Resten van bakstenen funderingen en afvoerkanaaltjes. Twee oude vloerniveaus. Mogelijk van voormalige brouwerij.
500027	950m	Vroegmodern	Muntschat uit de achttiende eeuw.
501586	1000m	Romeins	Restanten Romeinse weg Blicquy-Velzeke.
500127	1200m	Romeins	Sporen van 1 (mogelijk 3) Romeinse villa(s). Romeins bouwpuin, Romeinse munten, aardewerk, bronzen beeldje van een duif (?).
215636	1200m	Romeins	Metaaldetectievondst. Stuk metaal met versieringen (vegetaal motief). Mogelijk een handvat van meubilair (type dolfijnvormig handvat).
212354	1200m	Romeins	Metaaldetectievondst. Romeinse munt (sestertius), bronzen sleutel. Romeinse dakpanfragmenten.
40158	1300m	Romeins	Sterk gehavende tegula (mogelijk verspoeld materiaal).
		Middeleeuwen	Mogelijke sporen van het omwald kasteel Herenhof.
508069	1500m	Romeins	Sporen van een Gallo-Romeinse nederzetting (zie ook CAI 500128).
500128	1500m	Romeins	Sporen van een Gallo-Romeinse nederzetting (zie ook CAI 508069).

Figuur 20. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.

4 Besluit

In het kader van de aanvraag van een omgevingsvergunning voor het slopen van drie woonhuizen gelegen binnen het projectgebied aan de Ronsesestraat te Brakel, gevolgd door de heropbouw van een appartementencomplex met ondergrondse parkeergelegenheid, werd door ADEDE BVBA een bureaustudie uitgevoerd in het kader van het opstellen van een archeologische nota met uitgesteld traject.

Het doel van dit onderzoek is driedelig. Allereerst wordt op basis van de beschikbare informatie nagegaan of er archeologische resten te verwachten zijn op het terrein. Vervolgens wordt nagegaan hoe goed deze archeologische resten bewaard zijn en in hoeverre ze bedreigd zijn door de geplande bouwwerken. Ten slotte wordt nagegaan wat het potentieel tot kennisvermeerdering is. Op basis van beschikbare en geraadpleegde bronnenmateriaal kon binnen het bureauonderzoek de aan-of afwezigheid van een archeologische site of relevante archeologische overblijfselen binnen de contouren van het onderzoeksgebied niet met zekerheid worden aangetoond. Wel is het mogelijk een archeologische verwachting naar voor te schuiven ten einde een antwoord te kunnen bieden op de gestelde onderzoeksvragen.

Het projectgebied is gelegen in de Zwalmstreek, een gebied dat doorsneden wordt door verschillende waterlopen die ontspringen in de hoogtes ten zuiden van Opbrakel en net voor het centrum van Nederbrakel samenvloeien tot de Zwalm. Het gebied wordt in het zuiden ingesloten door een heuvelrug met historisch bosgebied. In dat opzicht was de streek ongetwijfeld een aantrekkelijk nederzettingsgebied in de steentijden. Wanneer we het Digitaal Hoogtemodel van Vlaanderen bekijken (figuur 1), valt ook op dat het projectgebied gelegen is op een lokale hoogte te midden van historische (intussen verdwenen) waterlopen, wat het potentieel van deze locatie voor steentijdvondsten lijkt te bevestigen. Daar staat tegenover dat er in het gebied zeer weinig steentijdvondsten gemeld werden. Er bestaat geen duidelijkheid naar het waarom hiervan. We schuiven met betrekking tot steentijdvondsten dan ook een algemene verwachting naar voor.

Het gebied staat gekend om zijn groot potentieel op vlak van Romeinse bodemvondsten. Afgaande op de meldingen in de Centrale Archeologische Inventaris, die voor de Romeinse periode veelvuldig zijn in de omgeving van het projectgebied en de nabijheid van de Romeinse weg van Blicquy naar Velzeke, schuiven we een hoge verwachting naar voor wat betreft Romeinse materiaal. Dit komt ook overeen met wat we weten uit de bredere literatuur rond de Romeinse periode in onze gewesten. Daaruit blijkt immers dat het zuiden van Oost-Vlaanderen in deze periode een hoge bewoningsdensiteit kende. Zeker het westelijke deel van het projectgebied lijkt in dit verband interessant te zijn, daar er voor dit gebied sinds eeuwen geen bebouwing meer werd vastgesteld. Het zuidoostelijke deel van het projectgebied is mogelijk zwaarder verstoord door bebouwing.

Ook voor de middeleeuws en vroegmoderne periode schuiven we een hoge verwachting naar voor, gelet op de vastgestelde bebouwing (sinds de kaart van Villaret, 1745-1748), nabij een nederzettingkern langs de kruising van de Ronsesestraat en Geeraardsbergsestraat en een weinig ten oosten van de dorpskern van Nederbrakel. Binnen het bureauonderzoek was het niet mogelijk om vroegere bebouwingssporen terug te vinden, al kunnen zij ook niet uitgesloten worden. Deze bebouwing dient hoogstwaarschijnlijk gesitueerd te worden in een agrarische context en het is dan ook binnen deze context dat eventueel bewaard archeologisch materiaal verwacht mag worden. Ook in de negentiende en de twintigste eeuw bleef het projectgebied in gebruik als agrarisch gebied. Het archeologisch potentieel voor deze periode wordt dan ook als algemeen ingeschat.

Gelet op de aard van de werken, waarbij er volgens de plannen een bodemverstoring tot 4 meter onder het maaiveld voorzien wordt, bestaat er een aan zekerheid grenzende waarschijnlijkheid dat potentieel aanwezig archeologisch materiaal ingrijpend verstoord wordt. Gelet ook op het potentieel voor Steentijdvondsten en Romeinse nederzettingssporen, alsook sporen van latere menselijke activiteit, stelt ADEDE bvba een vervolgonderzoek voor. Gezien het kennisvermeerderingspotentieel sterk afhankelijk is van de gaafheid en bewaringstoestand van de bodem, en het bureauonderzoek hierop geen sluitende antwoorden heeft kunnen bieden, dient in de eerste plaats verder onderzoek plaats te vinden door middel van een landschappelijk bodemonderzoek, om eventuele verstoringen in kaart te brengen. De resultaten van het bodemonderzoek vormen vervolgens de basis voor het inschatten van het potentieel van mogelijk verder archeologisch onderzoek. De bepalingen worden vastgelegd in het Programma Van Maatregelen.

5 Bibliografie

Publicaties:

V. Beirnaert & K. Jeneson, *Er was eens een weg – wegen in de oudheid in het noorden van het Romeinse Rijk* (Heerlen, 2011).

F. Bogemans, *Legende overzichtskaart Quartairgeologie Vlaanderen* (Brussel, 2005).

W. Bracke 'De kaart van de Oostenrijkse Nederlanden door graaf de Ferraris', in: s.n., *De Grote Atlas van Ferraris* (Tielt, 2009) pp. 5-19.

T. Brakels, *Geschiedenis van Nederbrakel, Opbrakel en omstreken* (Kortrijk, 1952).

Kurth Braeckman en Marc Velghe, 'Van prehistorische jagers tot Romeinse veroveraars, de oudste geschiedenis van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

Karen De Coene, Thérèse Ongena, Frederic Stragier, Soetkin Vervust, Wouter Bracke & Philippe De Maeyer, 'Ferraris, the Legend', in: *Cartographic Journal* 49 (2012, 1), pp. 30-42.

Geert Dedier, 'Het begin van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

Geert Dedier, 'Opbrakel in de achttiende eeuw', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

S. De Lange, 'Opbrakel in 1650-1660: momentopname van een Vlaams dorp in het Ancien Régime', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

A. De Smet, 'Le Général-Comte de Ferraris et la carte des Pays-Bas autrichiens, in s.n., *Album Antoine De Smet* (Brussel, 1974) pp. 347-362.

J.M. Duvosquel, H. Hasquin & R. Van Uytven (eds.), *Gemeenten van België: geschiedkundig en administratief woordenboek 1* (Brussel, 1980-1981).

Maurits Gysseling, 'Inleiding tot de toponymie, vooral van Oost-Vlaanderen' in: *Naamkunde* 10 (1978, 1-2).

C. Lemoine-Isabeau, Les militaires et la cartographie des Pays-Bas méridionaux et de la principauté de Liège à la fin du XVIIe et au XVIIIe siècle (Brussel, 1984).

C. Lemoine-Isabeau, 'Eugène Henry Fricx' in: *Lexicon der Geschichte der Kartografie* (1986, boek 1) pp. 242-243.

C. Lemoine-Isabeau, La carte de Belgique et l'institut Cartographique Militaire(Dépot de la Guerre), 1830-1914 (Brussel, 1988).

B. Pillans & P. Gibbard, 'The Quaternary period', in: F.M. Gradstein, J.G. Ogg & A.G. Smith, *The Geological Time Scale* (Cambridge, 2004) pp. 979-1010.

E. Van Cauwenberge, 'Opbrakel vanaf 1830: politiek, sociaal, demografisch, economisch' in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

N. Van der Putten en C. Verbruggen, 'De Aardrijkskunde van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

M. Velghe & K. Braeckman, 'Van Prehistorische jagers tot Romeinse veroveraars, de oudste geschiedenis van Opbrakel', in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

L. Verachten, 'De heilige Lietbertus, bisschop van Kamerijk' in: J. Goubin (red.), *Gedenkboek Opbrakel 900* (Brakel, 1999).

S. Vrielinck, *Grootse plannen. De kadastrale Atlas van België van P.C. Popp: genese en datering (1840-1880)* (Amsterdam, 2018).

L. Wellens-De Donder, *Philippe Vandermaelen, 1795-1869* (Brussel, 1969).

Online:

Inventaris Onroerend Erfgoed, *Opbrakel* (Brakel),

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/14349> [geraadpleegd op 18-05-2020].

Inventaris Onroerend Erfgoed, *Nederbrakel*,

<https://inventaris.onroenderfgoed.be/themas/14348> [Geraadpleegd 18-05-2020].

6 Lijst van figuren

Figuur 1. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m.....	- 24 -
Figuur 2. Situering van het projectgebied op het DHMVII, digitaal terreinmodel 1m (detail).	- 25 -
Figuur 3. Hoogteprofielen van het projectgebied.....	- 26 -
Figuur 4. Situering van het projectgebied op de tertiair geologische kaart.....	- 27 -
Figuur 5. Situering van het projectgebied op de quartair geologische kaart.....	- 28 -
Figuur 6. Situering van het projectgebied op de bodemtypekaart.	- 29 -
Figuur 7. Situering van het projectgebied op de potentiële bodemerosiekaart.....	- 30 -
Figuur 8. Situering van het projectgebied op de erosiegevoeligheidskaart.....	- 31 -
Figuur 9. Situering van het projectgebied op het bodemgebruiksbestand.	- 32 -
Figuur 10. Situering van het projectgebied op het gewestplan.	- 33 -
Figuur 11. Situering van het projectgebied op de kaart van Fricx.....	- 37 -
Figuur 12. Situering van het projectgebied op de kaart van Villaret	- 39 -
Figuur 13. Situering van het projectgebied op de kaart van Ferraris.....	- 40 -
Figuur 14. Situering van het projectgebied op de Atlas der Buurtwegen.....	- 42 -
Figuur 15. Situering van het projectgebied op de kaart van Vandermaelen.	- 43 -
Figuur 16. Situering van het projectgebied op de kaart van Popp.....	- 44 -
Figuur 17. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1971.	- 45 -
Figuur 18. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 1979-1990.	- 46 -
Figuur 19. Situering van het projectgebied op de luchtfoto van 2018.....	- 47 -
Figuur 20. Situering van enkele CAI locaties in de omgeving van het projectgebied.	- 50 -